

e-dergi

TURKUAZ ULUSLARARASI SOSYO-EKONOMİK STRATEJİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

Turkuaz International Journal of Socio-Economic Strategic Studies

**THE IMPORTANCE OF WOMEN'S EMPLOYMENT IN
TURKEY**
Banu SARI

**KAMU BORCUNUN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ:
AB ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR ANALİZ**
Merve MALAK

**İTTİHAT VE TERAKKİ DÖNEMİ SOSYO-EKONOMİK
POLİTİKALARIN ANALİZİ**
Alparslan UĞUR & Ahmet ERTAN

Cilt / Volume:4, Sayı / Issue: 2, Yıl/ Year: 2022

e-ISSN:2687-573X

Cilt / Volume:4, Sayı / Issue: 2, Yıl/ Year: 2022

e-ISSN: 2687-573X

e-dergi

**TURKUAZ ULUSLARARASI
SOSYO-EKONOMİK STRATEJİK
ARAŞTIRMALAR DERGİSİ**

**Turkuaz International Journal of Socio-
Economic Strategic Studies**

**Turkuaz Uluslararası Sosyo-Ekonomik Stratejik Araştırmalar Dergisi/
Turkuaz International Journal of Socio-Economic Strategic Studies**

Derginin Sahibi:

Genel Yayın Yönetmeni
Neslihan KOÇ

Sorumlu Yazı İşleri

Müdürü: Dr. Ayhan YATBAZ

Editör

Doç. Dr. Neslihan KOÇ

Editör Yardımcıları

Dr. Öğr. Üyesi Kübra Müge ÇAKARÖZ
Öğr.Gör. Erhan ÇELİK

Yayın ve Danışma Kurulu:

Prof. Dr. Taha Bahadır SARAÇ
Prof. Dr. Florina Oana VIRLANUTA
Prof. Dr. Silivus STANCIU
Prof. Dr. İhsan Cemil DEMİR
Doç. Dr. Mustafa TAYTAK
Doç. Dr. Gökben BAYRAMOĞLU
Doç. Dr. Özgür Emre KOÇ
Dr. Öğr. Üyesi Uğur ÇİÇEK

Editör Email

editor_jisesr@outlook.com

Yazışma Adresi

Turkuaz Uluslararası Sosyo-Ekonomik Stratejik Araştırmalar Dergisi
MANİSAD
I.Anafartalar Mahallesi Konur Caddesi No:6-10 Şehzadeler//Manisa

Hakkında

Turkuaz Uluslararası Sosyo-Ekonomik Stratejik Araştırmalar Dergisi, 2019 yılında yayın hayatına başlayan, sosyal bilimler alanında yapılan özgün araştırmaları yayımlama ve bilim insanlarının hizmetine sunmayı amaçlayan uluslararası hakemli bir dergidir. Dergi, KIŞ (Aralık) ve YAZ (Haziran) dönemleri olmak üzere yılda iki kez yayımlanmakta olup Yayın Kurulu gerekli gördüğünde özel sayı çıkartır. Turkuaz Uluslararası Sosyo-Ekonomik Stratejik Araştırmalar Dergisi açık erişimli bir dergidir, dergi sayılarına erişim ücretsizdir. Dergi yazım dili Türkçe ve İngilizcedir.

Amaç

Turkuaz Uluslararası Sosyo-Ekonomik Stratejik Araştırmalar Dergisi, sosyal bilimler alanında yapılan bilimsel ve akademik çalışmalarını, hem ulusal hem de uluslararası camia ile paylaşmayı ve bilime katkı sağlamayı amaçlar.

Kapsam

Sosyal Bilimler alanında katkı sağlayacak her türlü özgün bilimsel makaleler, araştırma notları, bilimsel değerlendirmeler ve analizler dergimizin kapsamı alanındadır. Uluslararası Sosyo-Ekonomik Stratejik Araştırmalar Dergisi, iktisat, maliye, kamu yönetimi, hukuk, uluslararası ilişkiler, işletme, çalışma ekonomisi, ekonometri, uluslararası ticaret, bankacılık ve finans vb alanları kapsamaktadır.

Turkuaz Uluslararası Sosyo-Ekonomik Stratejik Araştırmalar Dergisi yılda iki kez yayınlanan ücretsiz e-dergidir.

Dergi Bilim Kurulu

- Prof. Dr. Ali Rıza GÖKBUNAR (Manisa Celal Bayar Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet UÇAR (Manisa Celal Bayar Üniversitesi)
Prof. Dr. Alzbeta KUCHARCIKOVA, PhD. (University of ZILINA/SLOVAKIA)
Prof. Dr. Habib AKDOĞAN (Hitit Üniversitesi)
Prof. Dr. Anarkul URDALETOVA (Kırgızistan-Türkiye Manas University)
Prof. Dr. Emin ÇİVİ (University of New Brunswick-Canada)
Prof. Dr. Haşim AKÇA (Çukurova Üniversitesi)
Prof. Dr. Ma ZAOMING (South China Normal University, Çin)
Prof. Dr. Mansur NUREDDİN (Uluslararası Vizyon Üniversitesi/MAKEDONYA)
Prof. Dr. Özgür ÇATIKKAŞ (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Ramazan ARMAĞAN (Manisa Celal Bayar Üniversitesi)
Prof. Dr. Ramazan GÖKBUNAR (Manisa Celal Bayar Üniversitesi)
Prof. Dr. Silivus STANCIU (University Dunarea de Jos din Galati- Romania)
Prof. Dr. Florina Oana VIRLANUTA (Dunarea de Jos din Galati UniversityRomania)
Prof. Dr. Syrgak KYDYRALİEV (American University of Central Asia/Kyrgyzstan)
Doç. Dr. Adem BABACAN (Sivas Cumhuriyet Üniversitesi)
Doç. Dr. Özgür Emre KOÇ (Hitit Üniversitesi)
Doç. Dr. İbrahim ÇETİN (Akdeniz Üniversitesi Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet TEKİN (Osman Gazi Üniversitesi)
Doç. Dr. Alparslan UĞUR (Kırıkkale Üniversitesi)
Doç. Dr. Burcu GEDİZ ORAL (Manisa Celal Bayar Üniversitesi)
Doç. Dr. Cuma ERCAN (Gaziantep Üniversitesi)
Doç. Dr. Deniz ZÜNGÜN (Manisa Celal Bayar Üniversitesi)
Doç. Dr. Hamza KAHRİMAN (Adnan Menderes Üniversitesi)
Doç. Dr. İsmail CİĞERCİ (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
Doç. Dr. Mustafa TAYTAK (Uşak Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Hürriyet BİLGE (Manisa Celal Bayar Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi İskender DEMİRBİLEK (Marmara Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi İsmail BAŞARAN (Manisa Celal Bayar Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Uğur ÇİÇEK (Burdur Mehmet Akif Üniversitesi)

TARANDIĞIMIZ ENDEKSLER

İÇİNDEKİLER

THE IMPORTANCE OF WOMEN'S EMPLOYMENT IN TURKEY

Banu SARI1-12

KAMU BORCUNUN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: AB ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR ANALİZ

Merve MALAK.....13-28

İTTİHAT VE TERAKKİ DÖNEMİ SOSYO-EKONOMİK POLİTİKALARIN ANALİZİ

Alparslan UĞUR & Ahmet ERTAN.....29-48

THE IMPORTANCE OF WOMEN'S EMPLOYMENT IN TURKEY

Banu SARI¹

ABSTRACT

This study examined the contribution made to household income levels by the rate of women employment in Turkey in the 2000s. The incomes earned by women and men through working in every society are included in the gross domestic product of that country without making any discrimination. Therefore, considering the fact that the female population is equal to almost half of the population of countries, or even more, the national income levels of countries where women are not included in the business world are consequently lower compared to those countries where women are employed. Considering that women are employed in almost all sectors today, income distribution and the level of justice in this distribution will also be high in a society where women are employed. Thanks to increasing women's employment in our country, as in the world, income levels in households display a change in a positive direction. As we have demonstrated in our study, it has been determined according to Gini coefficient that an increase in women's employment rate in Turkey by 1% can reduce an injustice that may occur in the distribution of income between households in our country by 2.80%.

Keywords: Women's Employment, Income Distribution, Turkey.

Jel Codes: C22, D31, O10.

1. INTRODUCTION

Securing the justice in distribution of income, enhancing economic growth and assuring stability in economy are involved in the significant aims of a government. In theory, although the information concerning the distribution of income of the countries can be obtained via lorenz curve and gini coefficient, factors such as the socio-economic factors of countries, the living conditions of the individuals, employment policies, the differences between sexes inside the society and the roles forced by these differences have importance in terms of this subject. The leading factor among them is employment policy and there is an unbalanced distribution to the detriment of women in all countries in the world in terms of employment policy.

Industrial Revolution was the era when women got an active start in business by getting free of traditional patterns in the world. The women's workforce, which came to nothing in the rural area in the frame of technological inventions, started to work under the harsh conditions in the labor-market after migrating to cities. During the years of WWII, most of the male population was sent to war and the income level of the families decreased, as a consequence, the number of women engaging with the work life increased more and more. After these years, while the women's employment rate in the countries such as England and France increased because of increasing education level among women and including women more inside the laws, no data belonging to women's employment rate can be found in the countries such as Iran and Saudi Arabia where less or no regulations about women were made. When we consider Turkey at that time, although the women's employment was not as much as it is in the developed countries, it was not as pessimistic as it was in aforementioned countries.

¹ zungund@hotmail.com, Esenyurt Merkez Secondary School, <https://orcid.org/0000-0001-6554-5544>

It is known that naturally the half of the population of the world and of each country consist of women. The gross domestic product of the country in which there is no women's employment will be lower when compared to the country in which the women are employed. When it is considered that women work in all kinds of jobs such as agriculture and services today, the justice in income distribution can be higher in the societies where women also work. This study has been prepared in order to measure the effect of women's employment in Turkey on justice in distribution of income for the very reason.

2. LITERATURE REVIEW

Gustafsson and Jacobsson (1985) drew attention to the decreasing wage difference for sexes in Switzerland while explaining the increasing women involvement rate.

Psacharopoulos and Tzannatos (1993) analyzed women's workforce involvement in 15 Latin-American countries. They found an increase in involvement inspite of negative economic conditions.

Granger, Stanworth and Stanworth (1995) emphasized that women become entrepreneurs because of financial difficulties; and that flexible employment policies and reduction in the number of laborers force women to become owners of small businesses.

Lim (2000) studied the different effect of East Asian economic crisis on women's employment when compared to male employment in terms of the effects of cyclical fluctuations on women's employment.

Schank, Schnabel and Stephani (2009) showed that younger and more qualified individuals have a higher rate of opportunity to carry their economic situations to high-income groups; however, women are less likely to advance to high-income groups when compared to males.

In the study which Schmid (2010) carried out for 24 European Union (EU) member countries, it is argued that women prefer non-standard employment types (part-time, freelance etc.) in order to benefit from flexible working hours and; therefore, the rate of women's workforce involvement will increase in case non-standard job opportunities increase.

Bachmann, Bechara and Schaffnerr (2012) showed that the likelihood of men to get to high-income groups is much bigger than women, that the downward wage movement is higher in the families with many children and in the families where there are many old people, and that the likelihood of downward wage movement inside distribution of income reduces with age.

O'Sullivan (2012) indicated with the results obtained from the study examining Ireland that the increases in the rate of involvement of women in the workforce lead to a positive advancement for the society in terms of the attitude towards the working women.

3. WOMEN'S EMPLOYMENT IN TURKEY AND COMPARISON TO EU & USA

In Turkey, the beginning of women's workforce was in the field of textile industry where women workforce was densely used in the early 19th century. Women had to be directed to the work area which became vacant during WWI and Turkish War of Independence. 1950s are the years when industrilization in Turkish economy and migration from rural areas to urban areas accelareted. Thus, the women's employment in Turkey

mainly began in 1950s. However, women were employed in the jobs based on quantity and cheapness of workforce which did not generally require vocational education. Also there was an enhancement in the work life of women of the member countries of European Union during WWII. Especially, due to the reasons such as patriotism and men's involvement in the war, the women took place in the work life in 1950s in Europe. 5.4%-6.3% of the women, who had turned back their homes when the war ended, made a come-back to labor-markets later (Goldin, 1991: 740-745). The rapid technological enhancements in Europe, the increase in the level of education of the women, and service sector's superseding the structure in which agriculture and industry once dominated in the economy caused increase in women's employment in Europe.

After 1950s when the women's involvement in work life began, the technological enhancement of Turkey was weaker than the technological enhancements in Europe. Although the increase in educational level of European women of that period was higher than the women in Turkey, there was a significant increase in educational level of women in Turkey, as well. However, some of the educated women in Turkey didn't continue to work, like the women in Europe determinedly did, when they got married and had children because of the traditional structure in Turkey. Besides, especially agriculture in Turkish economy did not give its place to service industry as readily as it did in Europe. In contrast, agriculture sector has an important place in Turkey and the women employed in agriculture sector have been unpaid family workers. For example, in the frame of 2008 data which is a closer date to nowadays, although women in rural areas seem to participate more in workforce with 32.9% when compared to the women in urban areas with a percentage of 20.8%, 84 women out of 100 in rural area work in agricultural sector and 77% of these women work as unpaid family workers. In addition to that, women's wish to find jobs in urban areas when the agricultural sector dies and not being able to find jobs deal major blow in women's employment. Another important problem for women's employment in Turkey except for being an unpaid family worker is unregistered employment of women. It is known that although they are registered as "unemployed" in the statistics, many women are engaged in point lace, sewing, casual labors, and knitting works. As a result, these women create an off-the-books situation both for women's employment and for the total employment.

Table 1: EU-Turkey Women's Employment Rate (%)

	1994	2004	2014
EU	49.4	59.3	63.5
Turkey	30.4	21.0	31.6

Source: OECD, Eurostat

The women's employment rates in EU and Turkey for the years 1994, 2004 and 2014 are given in Table 1. As it can be seen in the table, while the women's employment rate in Europe increases on a regular basis in a 20-year process, the subject rate in Turkey does not show a regular increase. Also, while the women's employment rate difference between EU and Turkey in 1994 was 19.4%, this rate difference increased to 31.9% in 2014 which doubled the women's employment of EU when compared to the women's employment of Turkey. These data can be accepted as an indicator of the aforementioned causes related to subject matter.

While the situation in European Union and Turkey are as they've been shown, the United States of America can be shown as one of the countries where women's employment increases on a regular basis.

Table 2: Women's Employment Rate in USA (%)

	1950	1960	1970	1980	1990	1998	2015
USA Women's Employment Rate	33.9	37.7	43.3	51.5	57.5	59.8	61.9

Source: (Dünya Gazetesi [Dünya Magazine], 2015), "Labor force participation: 75 years of change, 1950–98 and 1998–2025", **Labor Force Participation**, 1999, United States

As it can be seen from the Table 2, the women's employment of USA resembles the women's employment of EU. While data for women's employment can be found for EU, USA and Turkey, no data concerning women's employment can be found Saudi Arabia. Similarly, this rate is rather low in the countries such as Qatar, Oman and Iran.

It is known that naturally the half of the population of the world and of each country consist of women. The gross domestic product of the country in which there is no women employment will be lower when compared to the country in which the women are employed. When it is considered that women work in all kinds of jobs such as agriculture and services today, the justice in income distribution can be higher in the societies where women also work. For example, in case women and men participate equally in work life in terms of rate, it is indicated that there will be a come-back of 5% economic contribution to USA's GDP. If the number of working women and men were equal in the United Arab Emirates, the contribution to the economy would be calculated to be 12% of its economy and the same situation would result in 34% for Egypt. Qatar, Oman and Iran are at the very top of the list of the countries which suffer from the greatest economic loss with the 30% of their GDPs (Dünya Newspaper, article dated 07.03.2015). At the same time, the countries such as Qatar, Oman and Saudi Arabia are among the countries where the income inequality is at the highest degree.

4. METHODOLOGY

4.1. The Concept of Stationarity in Time Series and Unit Root Tests

Before analyzing the causal relations among variables, the order of stationarity of the series must be determined. In the studies made with non-stationary time series, spurious regressions may occur. Although high R² and significant t statistics value can be found in spurious regressions, the parameter predictions are not economically significant. In that case, the stationarity of the time series to be used requires to be tested with the aim of avoiding spurious regressions in the studies made with time series analysis (Ümit, 2007: 160).

$$X_t = c_0 + j \cdot X_{t-1} + e_t \quad (1)$$

In the equation (1), if $|j| < 1$, X_t series is stationary; if $|j| = 1$, X_t series is non-stationary. It is favorable for autoregressive coefficient "j" to be equal to one or to be smaller than 1 in many economic time series. If $j > 1$, it is not economically significant. In the autoregressive equation # (1), $j=1$ is know as "the process with stationary differences" and most of the economic time series are observed as the processes with stationary differences. In such a process, when $j=1$, X_t series is said to be integrated in the first order (Utkulu, 1993: 309). In the equation (1), Dickey and Fuller (1987) suggested an easy and favorable method for the test of the order of integration of X_t and it is know as Dickey Fuller (DF) test.

Although DF test is an important step in measuring the integration order, it doesn't take autocorrelation in the error terms in consideration. If the error term e_t is with

autocorrelation, DF (Dickey-Fuller) test becomes void. As a solution for that problem, Dickey and Fuller suggested that lagged values of the dependent variable must be added to the model as explanatory variable and that the autocorrelation will be removed this way. This test, which is named as Augmented Dickey-Fuller (ADF), is considered as the most effective test to determine the integration order among the other test that are used to determine the integration order and is widely used in practice. (Charemza, Deadmen, 1999: 103-104).

Various methods came in view in order to overcome some deficiencies of Dickey and Fuller test. One of them is Phillips Perron (PP) test which is an alternative unit root test. Dickey and Fuller ignore the effect of structural fractions on autoregressive (AR) process. In order to resolve this problem, Perron developed his own test in 1989 and aimed to prevent DF test from accepting the wrong hypothesis which depends on fractions. In addition to that, the hypothesis of Dickey and Fuller stating that error terms are statistically independent and that they have constant variance was expanded by Phillips-Perron. They added the effects of error term's standard error's being different into the process. For this purpose, they developed a nonparametric unit root test. As a result, no autocorrelation between error terms is required in this test (Kır, 2011: 64).

The regression used in Phillips-Perron unit root test is as follows (Enders, 1998:239).

$$Y_t = \beta_0 + \beta_1 Y_{t-1} + \beta_2 \left(T - \frac{N}{2}\right) + \mu_t \quad (2)$$

In the equation (2); "N" is the number of observation and "μ" is error term. In this test, Hypothesis zero "β₁ = 1" is being tested. In order to be able to accept or reject these hypotheses, the test statistics of Phillips-Perron unit root test is compared to the critical table values used for Augmented Dickey-Fuller (ADF) unit root test, and according to the results, hypothesis zero is either accepted or rejected. Hereunder, the series are decided to be stationary or not (Altunç, 2008: 118).

In this study, Augmented Dickey-Fuller (ADF) and Phillips-Perron (PP) tests have been used in determining the stationarity of the series.

4.2. Causality Analysis

Granger suggests a commonly used causality analysis in the economics literature in order to reveal the direction of causality between analyzed variables. Granger brought causality and exogeneity concepts forward. Hereunder, if adding information about variable X into model contributes to the prediction of variable Y, variable X is the cause of variable Y. Granger causality analysis requires the regression prediction built on each endogenous variable's own and the other variable's lagged value (Granger, 1969: 553-560).

In this study, Granger Causality Analysis has been used in searching the causality relationship between GDP and investments. This analysis is made by using the following two equations.

$$Y_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^{k1} \alpha_i Y_{t-i} + \sum_{i=1}^{k2} \beta_i X_{t-i} + u_t \quad (3)$$

$$X_t = X_0 + \sum_{i=1}^{k3} \chi_i X_{t-i} + \sum_{i=1}^{k4} \delta_i Y_{t-i} + v_t \quad (4)$$

Granger causality analysis is made through testing if coefficients of the lagged values of the independent variable which is in front of the error term in the model above is equal to zero as a group or not. If the β_i coefficients in the equation (3) are found different from zero in a certain significance level, it is concluded that X is the cause of Y. Similarly, if the δ_i coefficients in the equation (4) are found different from zero in a certain significance level, it is concluded that Y is the cause of X. In this case, there is a mutual causality relationship between Y and X. If β_i coefficients in the equation (3) are only different from zero, there is a unidirectional causality from X to Y; and if δ_i coefficients in the equation (4) are only different from zero there is a unidirectional causality from Y to X. If both β_i and δ_i coefficients are not different from zero, then, there isn't any causality relationship between these two variables. In the original Granger causality test, k_1, k_2, k_3, k_4 represent lagging lengths and, u_t and v_t represents error terms (İşığışok, 1994: 93).

4.3. Regression and Correlation Analysis

Regression and correlation methods are used in analyzing the relationship among two or more variables. There are two types of regression analysis; the relationships between two variables are known as simple regression analysis and the relationships among more than two variables are known as multiple regression analysis. Generally, the core of regression and correlation analysis is based on determining and measuring form, direction and degree of the relationships among two or more variables. While the form of the relationships between variables are determined numerically in regression, the degree of these relationships are revealed in correlation.

The linear relationship between two variables -one as dependent and one as independent- can be formulated as follows:

$$Y = \alpha + \beta X + \varepsilon \quad (5)$$

In the equation (5), Y is dependent variable, X is independent variable and ε is error term. In order to decide which variable will represent dependent variable and which variable will represent the independent variable, it is required to determine which one affects the other. This can only occur by having information about observations. The method which is generally used in obtaining regression equation is Least Squares Method. The core of Least Squares Method is based on the minimum totals of the squares of the deviations of value Y from regression line. In that sense, Least Squares Method regression line expresses the same result with arithmetic mean (Çakıcı et.al. 2003: 139-167).

On the other hand, correlation coefficient is a measure indicating the degree of the relationship between variables. If its value is between 0 and 1, the correlation is positive; if its value is between 0 and -1, the correlation is negative. When the correlation coefficient is 0, there is no relation between variables and when the correlation is 1 or -1, there is a complete correlation. If the correlation coefficient is between 0 and 0.49, the relationship is weak; if it is between 0.5 and 0.74, the relationship is average and if it is between 0.75 and 1, the relationship is strong. The mark of the correlation coefficient depends on the mark of the β coefficient in the regression equation. If β is positive, the correlation is positive; and if β is negative, the correlation is negative (Akkaya and Pazarlıoğlu, 1998: 85-86).

5. RESULTS

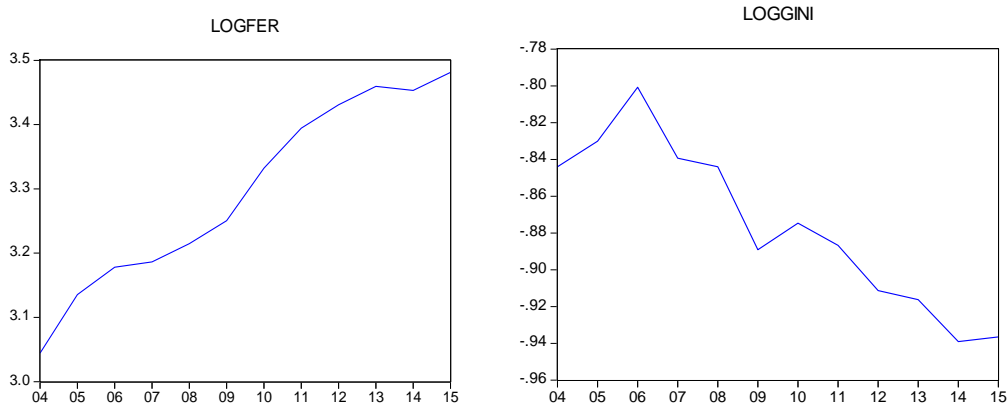
5.1. Data Set and Variables

In this study, the relationship between women's employment rate 2004-2015 in Turkey and GINI coefficient was analyzed with time series analysis and the numerical results were evaluated. First of all, the logarithms of the values were taken in order to ignore the small fluctuations that time series may show. Later, Augmented Dickey Fuller (ADF) test and Phillips Peron (PP) test were made in order to determine if the values related to two variables are stationary or not. After that, Granger Causality test was applied in order to confirm the causality relationship between variables. Finally, Regression and Correlation Analysis were applied in order to determine the direction and degree of the relationship.

In the study, in order to find if the rise in women's employment in Turkey between 2004 and 2015 improves GINI coefficient or not, annual women's employment rate and GINI coefficient data were used. The variables used in the practice were compiled from the database of Turkish Statistical Institute.

The changes in these data over the time are shown in Figure 1. GINI used in the analysis represents GINI coefficient; FER represents Women's Employment Rate.

Figure 1. FER ve GINI Graphics

When the series showing FER and GINI between 2004 and 2015 are examined, the evaluated results are as follows: graphs show opposite directions; that is, while FER increases, GINI coefficient decreases. As a consequence, there is a negative relationship between two variables. In 2015, FER reaches its highest value and GINI reaches its lowest value.

5.2. Unit Root Test Results

Time series used in the model must be tested in order to determine if they are stationary or not. As Granger and Newbold (1974) showed, in case of studying with time series that are non-stationary, the spurious regression problem occurs. As it is, the result obtained by regression analysis does not reflect the actual relationship (Gujarati, 1999).

If the series has unit root, it means that it is non-stationary. When the fixed data of ADF and PP test statistics are examined, the following can be said related to FER and GINI series: that they are not in the form of stationarity in the level and that they do not display distribution around a certain average. When their first differences are taken, it is seen that test statistics are bigger than the critical values determined by Mackinnon in terms of

absolute value. As a result, when the first differences of FER and GINI series are taken, that is in I(1), it can be said to provide with stationarity hypothesis (see. Table 3 and Table 4). The graphics of stationary series whose differences in the 1st degree are taken are given in Figure 2.

Figure 2. The Graphics of FER and GINI Series with Taken Differences

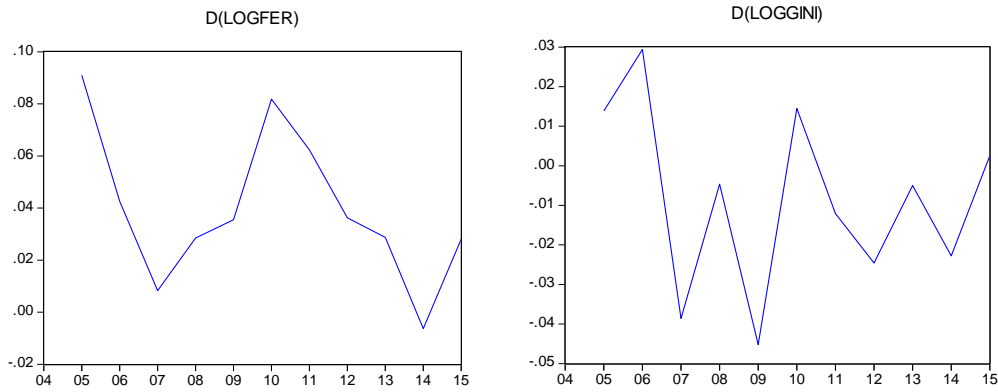

Table 3. ADF Unit Root Test Results

Variables	MacKinnon Critical Values	ADF – t Statistics	
		Level Values	First Difference
FER	%1= -4.2001 %5= -3.1753 %10= -2.7289	-1.7037 (0)	-3.6587 (0)**
GINI	%1= -4.2970 %5= -3.2126 %10= -2.7477	-0.1110 (1)	-4.1629 (0)**

NOTE: The values in brackets give the lagging length chosen according to SCI criterion. The critical values for ADF were obtained by MacKinnon (1996).
***p<.01, **p<.05, *p<.1.

Table 4. PP Unit Root Test Results

Variables	MacKinnon Critical Values	PP – t Statistics	
		Level Values	First Differences
FER	%1= -4.2001 %5= -3.1753 %10= -2.7289	-1.7037(0)	-3.6587(0)**
GINI	%1= -4.2970 %5= -3.2126 %10= -2.7477	-0.3802(0)	-4.5370 (2)***

NOTE: The values in brackets give the lagging length chosen according to SCI criterion. The critical values for PP were obtained by MacKinnon (1996).
***p<.01, **p<.05, *p<.1.

5.3. Granger Causality Test Results

Granger developed "Granger Causality Test" in order to test if a variable in a model, which is formed in order to predict a variable, is the cause of the other variable or not. The causality relationship between variables are explained with this test. The lagging length in the causality analysis was determined by using Akaike Information Criterion and the length of lagging was taken as 1. The obtained results are displayed in Table 5.

Table 5: Granger Causality Test Results

Hypotheses	F-statistics	Probability
GINI is not the cause of FER.	7,7942	0.0235
FER is not the cause of GINI.	8.5179	0.0193

According to the Granger Causality Test results, the Ho hypothesis stating that GINI is not the Granger cause of FER is rejected at 5% significancy level (with 0.0235). the Ho hypothesis stating that FER is not the Granger cause of GINI is rejected at 5% significancy level (with 0.0193). Hence, it is understood that the causality relationship between GINI and FER is bi-directional. As a result, the changes in both variables affect one another.

5.4. Correlation and Regression Analysis Results

Before starting regression analysis, the causality relationship between GINI and FER must be revealed. If there isn't any causality relationship between these two series, the results of the regression analysis can be statistically significant; however, it won't have any significance in terms of economics.

The regression analysis results between these two variables for the sample period are shown below.

Table 6. Regression Analysis Results (Dependent Variable = FER)

VARIABLES	COEFFICIENT
FIXED	0.7526 (1.7426)*
GINI	-2.9042 (-5.8977)*
R ²	0.7767
DW	1.9590
F st.(Prob.)	0.0157

NOTE: The numbers in brackets are t statistics. The * mark indicates significancy at 5% level.

By using equation (5), regression analysis results are given in Table 6. When the regression analysis results obtained as a result of solving equation (5) are evaluated; as the probability values of coefficients are smaller than 5%, H₀: rejected, H₁: accepted and the coefficients are significant. F probability is considered for the total significancy of the model and as it is smaller than 5%, H₀: rejected, H₁: accepted and the model can be accepted as significant. It is obvious that the "t" value belonging to GINI is statistically significant at a level which is close to 5% and that the relationship is in the negative direction. Also, it is found

that the determination coefficient (R^2) of the model is close to a high rate such as 0.77. On the other hand, the D.W (Durbin-Watson) statistic value obtained from regression analysis (1.95) refers to the situation that there isn't any sequential dependency problem between error terms of the model.

When the results of regression analysis are economically evaluated, it is understood that in Turkey GINI-FER relationship is in the negative direction. The mark of the GINI coefficient is negative and this situation supports the statement. In 2004-2015 period, 1% increase in GINI in Turkey is expected to create a 2.90% decrease in FER. Also, when GINI is fixed, FER is expected to be 0.7526.

The positive relationship between variables that are obtained via regression analysis is also seen in Correlation analysis (see. Table 7). Correlation analysis is an analysis that is made in order to determine the direction and the strength of the relationship between two variables. The correlation coefficient takes values between -1 and +1.

Table 7. Correlation Analysis Results

Variables	GINI	FER
GINI	1.0000	-0.8813
FER	-0.8813	1.0000

When the data in Table 7 are evaluated, it is seen that the correlation between GINI and FER is negative (-0.88) and that there is a strong level of relationship between them.

6. CONCLUSION

Economic stabilization and providing social order are among the duties of a government. The meeting point of these duties is keeping employment in a certain level. Although keeping employment in a certain level seems easy, actually it is not as simple as it seems. Inasmuch as, a government uses employment policies in other important issues such as providing a fair income distribution along with economic stabilization and providing social order. Besides, employment policy is affected by socio-economic factors such as wages earned by women and men in terms of gender and at the same time employment policy affects this situation. The effect of women's employment on income distribution which is the subject of our study can be seen as an example of this situation.

Women's employment took place with Industrial Revolution in Europe; and increased due to the wars in Europe, the rapid progress of technology, leaving agricultural sector for service industry and the increase in the education level of women. In Turkey, women's employment mainly started with the migrations from villages to cities in 1950s. However, Turkey couldn't gain speed in women's employment as Europe did. For example, while women's employment in European Union during the years 1994, 2004 and 2014 was in order of 49.4%, 59.3% and 63.5%, these rates for the same years in Turkey was 30.4%, 21.0% and 31.6%. As it is seen, Turkey fell behind of EU and even in 2004 EU was three times more and in 2014 EU was twice more than Turkey's results. The reasons why Turkey fell behind were; that women with children do not work even if they are educated, that women work as unpaid

family workers in the Turkish society which has been more prone to agricultural activities since time immemorial and unregistered employment.

In the econometric sense, the relationship between the women's employment rate in Turkey and GINI coefficient were studied via time series analysis by using the data of 2004-2015 period. The relationship between two variables were found to be in a very strong level with 81% correlation. As a result of Granger causality analysis, a bi-directional causality between women's employment and GINI was found. The Regression analysis revealed that women's employment rate affected GINI in a negative way. Also, for 2004-2015 period, 1% increase in women's employment rate in Turkey led to an approximately 3% decrease in GINI coefficient.

Both econometric analysis and the data in the presented tables revealed that the women employment in Turkey is lower when compared to the data of European Union. However, it is clearly understood that women's employment in a developing country like Turkey will reduce the income inequality. Therefore, the regulations related to women's employment should be rapidly improved; yet the regulations alone will not be sufficient. It shouldn't be forgotten that the rates related to women's education requires an immediate increase in order to employ more females as qualified employee.

6. REFERENCES

- Akkaya, Ş., & Pazarlıoğlu, M. (1998). *Ekonometri-1 [Econometrics-1]*. İzmir: Anadolu Printing.
- Altunç, Ö. (2008). *Türkiye'de Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme Arasındaki Nedenselliğin Ampirik Bir Analizi [An Empirical Analysis of Causality between Financial Development and Economic Growth in Turkey]*. Eskişehir Osmangazi University Faculty of Economics and Administrative Sciences Magazine, 3 (2).
- Bachmann, R., Bechara, P., & Schaffner, S. (2016). Wage Inequality and Wage Mobility in Europe. *Review of Income and Wealth* , 181-197.
- Charemza, W., & Deadman, D. (1999). *New Directions in Econometric Practice (2.Edt b.)*. USA: Edward Publishing.
- Çakıcı, M., Oğuzhan, A., & Özdil, T. (2003). *Temel İstatistik-2 [Basic Statistics-2]*. İstanbul: Özal Printing.
- Dünya Gazetesi. (2015, Mart 7). Kadın eli değmeyen ülkelerde ekonomik kayıp yüzde 30 [The Economic Loss is 30% in the Countries without Female Touch in Worklife]. *Dünya Newspaper*.
- Enders, W. (1998). *Applie Econometric Time Series*. New York, USA: John Wiley & Sons Incorporation.
- Fullerton, H. N. (1999). *Labor force participation: 75 years of change, 1950-98 an 1998-2005. Labor Force Participation* .
- Goldin, C. (1991). *The Role Of World War II In The Rise Of Women's Employment*. *American Economic Review* , 81 (4), 741-756.
- Granger, B., Stanworth, J., & Stanworth, C. (1995). *Self-Employment Career Dynamics: The Case of Unemployment Push in U.K.*Book Publishing. *Work, Employment & Society* , 9 (3), 499-516.

- Granger, C. (1969). Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-Spectral Methods. *Econometrica* (37), 553-560.
- Gujarati, D. (1999). *Temel Ekonometri*. (Ü. Şenesen, & G. Şenesen, Çev.) İstanbul: Literatür Yayınları.
- Gustafsson, S., & Jacobsson, R. (1985). Trends in Female Labor-Force Participation in Sweden. *Journal of Labor Economics* , 3 (1), 256-274.
- Işığışok, E. (1994). *Zaman Serilerinde Nedensellik Çözümlemesi [Causality Analysis in Time Series]*. Bursa: Uludağ University Printing House.
- Kır, M. (2011). *Türkiye'de Büyüme ve İşsizlik Arasındaki İlişkinin Ampirik Analizi [The Empirical Analysis of the Relationship between Growth and Unemployment in Turkey]*. (H. Ü. Institute, Dü., & İ. A. Dalı, Derleyici) Unpublished Master's Degree Thesis.
- Lim, J. Y. (2000). The Effects of the East Asian Crisis on the Employment of Women and Men: The Philippine case. *World Development* , 28 (7), 1285-1306.
- O'Sullivan, S. (2012). All Changed, Changed Utterly? Gender Role Attitudes and the Feminisation of the Irish Labour Force. *Women's Studies International Forum* , 35 (4), 223-232.
- Psacharopoulos, G., & Tzannatos, Z. (1993). Economic and Demographic Effects on Working Women in Latin America. *Journal of Population Economics* , 6 (4), 293-315.
- Schank, T., Schnabel, C., & Stephani, J. (2009). Geringverdiener: Wem und wie gelingt der Aufstieg? / Low-Wage Earners: Who Manages to Reach Higher Wage Levels? *Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik / Journal of Economics and Statistics* , 5 (229), 584-614.
- Schmid, G. (2010). Non-Standard Employment and Labour Force Participation: A Comparative View of the Recent Development in Europe. *IZA DiscussionPaper Series* , 5087.
- Utkulu, U. (1993). *Türkiye'nin Dış Ticareti ve Değişen Mukayeseli Üstünlükler [Foreign Trade of Turkey and Changing Comparative Advantages]*. İzmir: Dokuz Eylül University Printing.
- Ümit, Ö. (2007). *Türkiye'de Bütçe Açığı ile Cari İşlemler Arasındaki İlişkilerin Zaman Serisi Analizi*, [Time Series Analysis of the Relationships between Budget Deficit and Current Accounts in Turkey]. (A. Üniversitesi, Derleyici) Unpublished Phd. Dissertation.

KAMU BORCUNUN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: AB ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR ANALİZ

*Merve Malak*¹

ÖZET

Devlete yüklenen fonksiyonların zamanla artış göstermesi, kamu borçlanmasını olağan bir kamu geliri haline getirmiştir. Devletin çeşitli amaçlar ile borçlanması makroekonomik göstergeler üzerinde etkiler meydana getirmektedir. Bu kapsamda çalışmanın amacını, AB ülkeleri özelinde kamu borçlanmasının ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin incelenmesi oluşturmaktadır. Çalışmada 25 AB ülkesi ve 2004-2019 zaman dilimi dikkate alınarak kamu borcunun ekonomik büyüme üzerindeki etkisi panel veri yöntemi ile incelenmiştir. Elde edilen ampirik bulgulara göre kamu borç yükünün artışı ekonomik büyümeyi azaltmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kamu Borcu, Ekonomik Büyüme, Panel Veri Analizi

Jel Kodları: H60, 047, C33

THE IMPACT OF PUBLIC DEBT ON ECONOMIC GROWTH: AN ANALYSIS ON EU COUNTRIES

ABSTRACT

Over time, the increase in the functions imposed on the state has made public borrowing an ordinary public income. Government borrowing for various purposes has effects on macroeconomic indicators. In this context, the study aims to examine the effect of public borrowing on economic growth in EU countries. The study examined the effect of public debt on economic growth by panel data method, considering 25 EU countries and the 2004-2019 time period. According to the empirical findings, increasing the public debt burden reduces economic growth.

Key Words: Public Debt, Economic Growth, Panel Data Analysis

Jel Codes: H60, 047, C33

1. GİRİŞ

Devletin veya kamu tüzel kişilerinin belli bir vade sonunda faizi ile birlikte ödemek suretiyle iç veya dış kaynaklardan borçlanması kamu borçlanması şeklinde ifade edilebilir. Kamu borçlanması geçmiş zamanlarda olağanüstü kamu geliri iken günümüzde gelişmiş veya gelişmekte olan ülke fark etmeksizin pek çok ülkenin olağan kamu gelirleri arasında yerini almıştır. Devlete yüklenen fonksiyonların artması kamu harcamalarını vergiler ile karşılanmasını zorlaştırmıştır. Bu kapsamda kamu borçlanması sık sık başvurulanan kamu geliri haline gelmekle birlikte ülkelerin borç yükleri de zamanla artış göstermiştir. Ülkelerin borç yüklerinin artışı ise gelir dağılımı, ekonomik büyüme ve kalkınma üzerinde farklı etkiler meydana getirmektedir.

Bu çalışmanın amacı kamu borçlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin incelenmesidir. Bu kapsamda kamu borcu ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki 25 Avrupa Birliği (AB) üyesi ülke ve 2004-2019 yılları arası dikkate alınarak panel veri yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışmada ilk olarak kamu borcu ve kamu

¹Öğr. Gör., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Dinar MYO, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları, 0000-0002-0477-3719, mmalak@aku.edu.tr

borçlanmasının etkileri ele alınmıştır. Sonrasında ulusal ve uluslararası literatürde kamu borcu ile ekonomik büyüme üzerine yapılmış çeşitli çalışmaların bulgularına yer verilmiştir. Çalışmanın son kısmında ise veri seti ve yöntemine yer verilerek panel veri tahmin sonuçları değerlendirilmiştir.

2. KAMU BORÇLARI

Borçlanma kavramı esas itibariyle borç kelimesinde ortaya çıkmaktadır. Kelime anlamı dikkate alındığında borç, ödünç alınan herhangi bir şey karşılığında yerine getirilmesi gereken yükümlülükleri ifade etmektedir. Borçlanma ise para veya değerli bir varlığın belirli bir vade sonunda geri ödenmek üzere alınması şeklinde tanımlanabilmektedir. Bu açıdan kamu borçlanması kamu tüzel kişileri tarafından akdolunan borcu ifade etmektedir (Erdem, 2016: 6-7).

Kamu borcunu; devletin ya da kamu tüzel kişilerinin isteğe bağlı veya zaruri olarak, belli bir bedel karşılığında, alacaklıya faizi ile birlikte belirlenen vade sonunda geri ödeme şartıyla iç ve dış kaynaklardan sağlanan gelir şeklinde tanımlamak mümkündür (Ertekin, 2018: 336). Devlet borçlanması sonucunda elde ettiği geliri faizi ile birlikte geri ödemektedir. Kamu borçları için yapılacak geri ödemeler büyük oranda yeniden borçlanma ya da vergiler ile karşılanmaktadır. Dolayısıyla kamu borçları bir bakıma gelecek dönemde tahakkuk ve tahsil edilecek vergi gelirlerinin öne çekilmiş hali niteliği taşımaktadır (Ulusoy, 2012: 213).

Devlet, çağın gerektirdiği şartlara uygun olarak toplumsal ihtiyaçları karşılayacak yeterli mali güce sahip olmaması durumunda borçlanma yoluna gitmekten kaçınmamaktadır. Devlet borcu bu kapsamda geçmiş yıllarda olağanüstü bir kamu maliyesi aracı iken günümüzde bundan öte bir nitelik kazanmış ve izlenen ekonomi politikalarının önemli bir aracı haline gelmiştir (Erdem, 2016: 7).

Devlet mali, sosyal ve askeri vb. amaçlar güderek borçlanma yoluna başvurmaktadır. Devlet borçlanmasının en önemli mali nedeni şüphesiz kamu harcamalarının finanse etmektir. Kamu harcamalarının temel finansman yöntemi vergilerdir. Ancak devlete yüklenen görevlerin zamanla değişkenlik göstermesi, kamu harcamalarının kamu gelirlerinden daha hızlı artmasına neden olmuştur. Bu nedenle kamu harcamalarının finansmanını sağlamak için de kamu borçlanması zaruri bir nitelik taşır hale gelmiştir. Bunların dışında bütçe dengesini sağlamak, vadesi gelmiş borçları ödemek, büyük çaplı kamu yatırımlarını finanse etmek ve bütçe sürecinde öngörülemeyen olağanüstü giderlerin finansmanını sağlamak gibi nedenler kamu borçlanmasının diğer mali nedenlerini oluşturmaktadır. Aynı zamanda gelir dağılımında adaleti sağlamak, nüfus artışı ve kentleşmenin finansmanını sağlamak ve savunma hizmetlerini finanse etmek gibi sosyal ve askeri nedenlerle de devlet borçlanma yoluna gidebilmektedir (Demir, 2015: 186-187).

3. KAMU BORÇLARININ ETKİSİ

Günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan pek çok ülke kamu maliyesi aracı olarak borçlanmaya başvurmaktadır. Kamu borçlanması ile hedeflenenler her ülke için farklılaşabilmektedir. Örneğin kimi ülkeler sınırlı olan sermaye birikimini olumlu kullanarak onu verimli alanlara yönlendirme hedefi güderken, kimi ülkeler makro

ekonomik dengeleri sağlamak için borçlanmayı gerekli görmektedir. Bu açıdan devletin farklı amaçlarla da olsa kamu borçlanmasına başvurması, ekonomik büyüme, ekonomik kalkınma veya gelir dağılımı gibi ekonomik göstergeler üzerinde etkiler ortaya çıkarmaktadır (Günaydın akt. Çataloluk 2009: 252). Kamu borçlanmasının gelir dağılımı üzerindeki etkisi büyük ölçüde borcun anapara ve faiz ödeme sürecinde ortaya çıkabilmektedir. Devlet tarafından ihraç edilen kamu borçlanma senetleri, marjinal tasarrufu yüksek üst gelir diliminde bulunan kişiler tarafından talep edilmektedir. Bu açıdan toplanan vergi gelirlerinin, kamu borçlanma senetleri aracılığı ile yüksek gelir dilimindeki kişilere gelir olarak aktarılması gelir dağılımında adaletsizliğe neden olabilmektedir (Ulusoy, 2012: 328).

Kamu borçlanmasının ekonomik büyüme ve kalkınma üzerindeki etkisine ilişkin olarak ise teoride farklı görüşler bulunmaktadır. Klasik iktisatçılar tarafından kamu borcu konusunda ilk sistemli görüş ortaya atılmıştır. Onlara göre kamu giderleri normal kamu gelirleri ile finanse edilmeli, ancak olağanüstü dönemler borçlanma yoluna gidilmelidir. Klasik iktisat yaklaşımı, kamu giderlerinin borçlanma ile finanse edilmesinin, ekonomide özel kesimin tüketim ve yatırım kararları üzerinde bir dışlama (crowding-out) etkisi ortaya çıkaracağını, buna bağlı olarak da ekonomik büyümenin ve kalkınmanın olumsuz etkileneceğini düşünmektedir (Akpınar, 2019: 6).

Kamu borçlanmasının ekonomide dışlama etkisi oluşturacağı görüşü Monetarist yaklaşım tarafından da savunulurken, Keynesyen iktisatçılar borçlanmanın özel kesimde servet artışına yol açacağını ileri sürmektedir. Keynesyen yaklaşıma göre artan servet, tüketimi ve dolayısıyla yatırımları canlandırarak böylelikle dışlama etkisi ortadan kaldırılacaktır. R. Barro ise vergileme ile borçlanmanın ekonomik büyüme üzerinde benzer etkiler oluşturacağını ileri sürmektedir. Barro hipotezinde, dışlama etkisi önemli yer tutmaktadır. Bu teoriye göre kamu borçlarındaki bir birimlik artış, vergilerde bir birimlik azalma anlamına gelir ve kamu borcuna eşit bir talep doğar. Kamusal açıkların borçlanma yolu ile finanse edilmesi sonucunda vergi gelirlerinde bir azalma meydana gelir. Rasyonel kişiler bugün yapılan borçlanmanın gelecek dönemlerdeki vergi gelirleri ile ödeneceğini düşünerek artan borç stokuna karşı talep oluştururlar. Böylece R. Barro'ya göre vergi yükümlüleri gelecek dönemde ödeyecekleri verginin bugünkü değerini tasarruf ettikleri için kamu borçlanması, tasarruf ya da yatırımları etkilemeyecektir (Yılmaz, 2021: 17-18).

Kamu borçlarının alındığı kaynak, türü, vadesi veya ekonomik konjonktür gibi unsurlar, borçlanmanın ekonomi üzerinde meydana getirdiği etkiyi farklılaştırabilmektedir. Devletin yurtdışı kaynaklardan borçlanması durumunda ekonomi üzerinde genişletici bir etki ortaya çıkarken, borcun ödenmesi sırasında daraltıcı bir etki ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle dış borçların özellikle yatırım ve kalkınma amaçlı kullanılması, borcun ödenmesi sırasında ortaya çıkan daraltıcı etkiyi kısmen azaltabilecektir. Diğer taraftan enflasyonist bir dönemde iç kaynaklardan borçlanmaya gidilmesi ekonomide daraltıcı bir etki ortaya çıkarırken, iç borcun ödenmesi sırasında genişletici bir etki söz konusu olabilmektedir. Dolayısıyla kamu

borçlarının makro ekonomik göstergeler üzerinde ortaya çıkaracağı etki, borcun niteliği, süresi veya ekonomik koşullara göre değişkenlik göstermektedir (Çataloluk 2009: 253).

4. LİTERATÜR TARAMA

Ulusal ve uluslararası literatürde, kamu borcu ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki inceleyen çeşitli ampirik çalışma yer almaktadır. Kamu borcu ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemeye yönelik yapılan çalışmalarda büyüme göstergesi olarak GSYİH büyüme oranı veya kişi başına GSYİH değişkenlerinin; kamu borcu olarak da toplam kamu borcu/GSYİH oranı, dış borç oranı veya iç borç oranı değişkenlerinin kullanıldığı görülmüştür. Literatürde yapılan bazı çalışmalar kamu borcunun ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği sonucuna ulaşırken, bazı çalışmalar negatif etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Bu kapsamda literatürde yapılan çalışmaların sonuçları aşağıdaki şekilde özetlenebilir;

Aizenman vd. (2007), 47 ülke üzerine kamu borçları ile büyüme ilişkisini incelemek için panel veri analizi gerçekleştirmiştir. Çalışma sonucunda kamu borcunun artışının ekonomik büyümeyi azalttığı ve ülkelerin belirli bir dış borç limiti benimsemesinin büyümenin artmasına katkı sağlayacağı sonucuna ulaşılmıştır. Boboye & Ojo (2012), Nijerya ülkesi özelinde dış borç ve ekonomik büyüme ilişkisini OLS regresyon analizi ile incelemiştir. Çalışma sonucunda dış borç yükünün artışının kişi başına düşen geliri azalttığı bulgusuna erişilmiştir.

Umaru vd. (2013), Nijerya kapsamında iç ve dış borcun ekonomik büyüme üzerindeki etkisini OLS regresyon analizi ile incelemiştir. Yapılan regresyon analizi sonucunda dış borcun ekonomik büyümeyi olumsuz etkilerken, iç borcun büyümeyi pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Özdemir Gündüz ve Çelikay (2019), 52 ülke üzerinde kamu borç yükünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin panel veri analiz ile incelemiştir. Çalışma sonucunda düşük gelirli ülkelerde, kısa dönemde kamu borç yükünün büyümeyi etkilemediği, uzun dönemde borç yükündeki bir birimlik artışın büyümeyi %0,6 kadar azalttığı, alt-orta ve üst-orta gelirli ülkelerde ise kamu borç yükünün kısa dönemde büyümeyi negatif etkilediği bulgularına ulaşılmıştır.

Mistzal (2021), 27 AB üye ülke özelinde kamu borcu ile ekonomik büyüme ilişkisini panel veri analizi ile incelemiştir. Yapılan panel veri analizi sonucunda kamu borç yükündeki artışın büyümeyi olumsuz etkilediği bulgusuna erişilmiştir. Reinhart & Rogoff (2010), 44 ülkeyi dikkate alarak kamu borcu ile büyüme arasındaki ilişkiyi trend analizi ile incelemiştir. Çalışma sonucunda gelişmiş veya gelişmekte olan ülke fark etmeksizin yüksek kamu borcunun büyümeyi olumsuz etkilediği ve gelişmekte olan ülkelerde yüksek kamu borcunun yüksek enflasyona yol açtığı bulgularına erişilmiştir.

Schlarek (2005), 84 ülke özelinde kamu borcu ile büyüme arasındaki ilişkiyi dinamik panel veri analiz ile ele almıştır. Yapılan panel veri analizi sonucuna göre gelişmekte olan ülkelerde düşük dış borç oranı yüksek büyüme oranı ile ilişkili iken gelişmiş ülkeler için büyüme ve kamu borcu arasında anlamlı bir ilişki mevcut

değildir. Demir ve Sever (2008), kamu iç borçlanmasının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini bütünleşme analizi ile incelemiştir. Yapılan analiz sonucunda kamu iç borçlanmasının faiz oranlarını, büyümeyi ve enflasyonu olumsuz etkilediği bulgularına ulaşılmıştır.

Checherita &Rother (2010) AB'ye üye ülkeler özelinde kamu borçlanması ile kişi başına düşen gelir arasındaki ilişkiyi dinamik panel veri analizi ile ele almıştır. Panel veri analizi sonucunda kamu borcunun/GSYİH oranının %70'i aşması durumunda kamu borcunun büyüme üzerindeki olumsuz etkisinin başladığı, uzun vadede büyüme üzerinde olumsuz bir etki ortaya çıkardığı ve kişi başına düşen gelir ile negatif bir ilişki içerisinde olduğu bulguları elde edilmiştir.

Kumar & Woo (2010), 38 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri ele alarak kamu borcu ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi dinamik panel veri analizi ile incelemiştir. Yapılan panel veri analizi sonucunda kamu borcu ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki olduğu, bu olumsuz etkinin gelişmiş ülkelerde nispeten daha düşük olduğu ve kamu borcundaki %10 birimlik bir artışın kişi başına düşen geliri %0,2 kadar azalttığı bulgularına ulaşılmıştır.

Cechetti vd. (2011), 18 OECD ülkesini dikkate alarak kamu borcu ve büyüme ilişkisini dinamik panel veri analizi ile incelemiştir. Analiz sonucunda kamu borç yükünün %85'i aşması durumunda büyüme üzerinde olumsuz bir etki ortaya çıktığı bulgusu elde edilmiştir. Padoan vd. (2013), 34 OECD üyesi ülke özelinde kamu borcu ile büyüme ilişkisini panel veri analizi ile incelemiştir. Çalışma sonucunda düşük borç seviyelerinin büyümeyi olumlu etkilediği tespit edilmiştir.

Afonso & Alves (2014), 14 AB üyesi ülkeyi ele alarak kamu borcu ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel veri analizi ile incelemiştir. Analiz sonucunda kamu borç yükünün kısa ve uzun dönemde büyümeyi olumsuz etkilediği ve kişi başına düşen geliri %0,5 kadar azalttığı bulgusu elde edilmiştir. Ogawa vd. (2016), AB ve OECD üyesi ülkeleri baz alarak kamu borcu ile büyüme arasındaki ilişkiyi panel veri analizi ile incelemiştir. Panel veri analizi sonucunda kamu borç yükünün GSYİH oranına doğru bir nedensellik elde edilemezken, ekonomik büyümenin kamu borç oranı üzerinde bir etkisi olduğu ve reel faizdeki artışla birlikte kamu borç yükünün artırdığı bulgusu elde edilmiştir.

Kırcı Çevik ve Cural (2013) Türkiye özelinde iç borç, dış borç ve ekonomik büyüme ilişkisini Toda-Yamamoto yöntemi ile analiz etmiştir. Çalışma sonucunda dış borçtan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi varken, iç borç ile büyüme arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi tespit edilmemiştir. Shabbir (2013), 70 gelişmekte ülke özelinde kamu borçlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini dinamik panel veri analizi ile incelemiştir. Analiz sonucunda kamu dış borç yükünün kişi başına düşen geliri azalttığı, dışlama etkisi ile özel yatırımları ve ekonomiyi olumsuz etkilediği bulgularına ulaşılmıştır.

Turan (2019), Türkiye özelinde kamu borcunun ekonomik büyüme üzerindeki etkisini eşbütünleşme analizi ile ele almıştır. Analiz sonucunda kamu borcunun ekonomik büyüme üzerinde uzun dönemde herhangi bir etkisi yok iken kısa dönemde

negatif etkilediği bulgusuna erişilmiştir. Baum vd. (2012), 12 Euro Alan ülkesini dikkate alarak kamu borcu ve ekonomik büyüme ilişkisini dinamik panel veri yöntemi ile analiz etmiştir. Analiz sonucunda kamu borcunun büyüme üzerinde etkisinin kısa dönemde ve borç yükü %67 seviyesin altında iken pozitif olduğu ve borç yükünün %95'in üzerine çıkması durumunda büyüme üzerindeki etkisinin negatif olduğu tespit edilmiştir.

5. ARAŞTIRMANIN VERİ SETİ VE YÖNTEMİ

Çalışmanın amacını AB üyesi ülkeleri özelinde kamu borç yükünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin incelenmesi oluşturmaktadır. Kamu borcunun ekonomik büyüme üzerindeki etkisini inceleyebilmek amacıyla yatay ve zaman kesitlerinin birlikte analiz edilmesine imkân sağlayan panel veri analizi çalışmada yöntem olarak kullanılmıştır. Bu kapsamda analize elverişli verilerin erişimi dikkate alınarak, çalışmanın yatay kesitini 25 AB üyesi ve zaman kesitini ise 2004-2019 yılları arası oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında dikkate alınan ülkelere Tablo 1'de ve analizde kullanılan değişkenlere Tablo 2'de yer verilmiştir.

Tablo 1. Analize Dahil Edilen Ülkeler

<i>Almanya</i>	<i>Finlandiya</i>	<i>Lüksemburg</i>	<i>Romanya</i>	<i>Çekya</i>
<i>Avusturya</i>	<i>Fransa</i>	<i>Macaristan</i>	<i>Slovakya</i>	<i>İrlanda</i>
<i>Belçika</i>	<i>Hollanda</i>	<i>Malta</i>	<i>Slovenya</i>	<i>İspanya</i>
<i>Bulgaristan</i>	<i>Letonya</i>	<i>Polonya</i>	<i>Yunanista</i>	<i>İsveç</i>
<i>Danimarka</i>	<i>Litvanya</i>	<i>Portekiz</i>	<i>Çekya</i>	<i>İtalya</i>

Çalışma kapsamında ekonomik büyüme değişkeni ve bağımlı değişken olarak Kişi Başına Düşen Gelir'in logaritmik değeri dikkate alınmıştır. Bu kapsamda kamu borcunun ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemek için literatürde yapılan çalışmalardan (Baum vd. 2012, Turan 2019, Kumar & Woo 2010, Afonso & Alves 2014) yararlanılarak kurulan model aşağıdaki gibidir:

$$\text{Log (KBDG)}_{it} = \beta_{0it} + \beta_1 \text{Log(Enf)}_{it} + \beta_2 \dot{I}O_{it} + \beta_3 DA_{it} + \beta_4 KB_{it}$$

Tablo 2. Analizde Kullanılan Değişkenlerin Tanımları ve Kaynakları

Değişkenler	Tanımlar	Kaynak
Log (KBDG)	Ülkelerin Kişi Başına Düşen Gelirin Logaritması (US\$) (2015 Baz Yılı Sabit Fiyatlar)	Dünya Bankası
Log (Enf)	Ülkelerin Tüketici Fiyat Endeksinin Logaritması (2010 Baz Yılı)	Dünya Bankası
İO	Ülkelerin toplam işsizlik oranı	Dünya Bankası
DA	Ülkelerin toplam ihracat ve ithalatlarının GSYİH içerisindeki oranı	Dünya Bankası
KB	Ülkelerin toplam kamu borcunun GSYİH içerisindeki oranı	IMF

6. PANEL VERİ ANALİZİ BULGULARI

Kamu borcunun ekonomik büyüme üzerindeki etkisi, 25 AB ülkesi özelinde Stata 16.0 paket programı kullanılarak panel veri analiz yöntemi ile test edilmiştir. Çalışma kapsamında kurulan modeli analiz etmeden önce tahmin modelleri arasında seçim yapabilmek için çeşitli testler gerçekleştirilmiştir. Söz konusu testlerin sonuçları Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Model Belirleme Testlerinin Sonuçları

	Test İstatistikleri	P değerleri
F testi	1513.76	0.000
Breusch-Pagan LM Testi	2753.65	0.000
Hausman Testi	16.28	0.000

İlk adım olarak klasik model (OLS) ile sabit etkiler modeli (FE) arasından seçim yapabilmek için F testi uygulanmıştır. F testi sonucunda FE modelinin klasik modele karşı tutarlı olduğuna karar verilmiştir. İkinci adım olarak, OLS modeli ile rassal etkiler modeli (RE) arasında seçim yapabilmek için Breusch-Pagan LM testi uygulanmıştır. LM testi sonucunda RE modelinin klasik modele karşı tutarlı olduğuna karar verilmiştir. Üçüncü ve nihai adım olarak ise FE ile RE model arasında

seçim yapabilmek için Hausman testi uygulanmıştır. Hausman testi sonucunda ise FE modelinin RE modeline karşı tutarlı olduğuna karar verilmiştir.

Panel veri analizinde tutarlı sonuçlar elde edilebilmesi için hangi model ile tahmin yapılacağına karar verildikten sonra kurulan modelde etkinliği bozan çeşitli sapmaların varlığının sınanması önemli bir yer tutmaktadır. Bu kapsamda çalışmada model belirleme testleri sonrasında, modelin yatay kesit, otokorelasyon ve değişen varyans problemleri içerip içermediğini belirlemek amacıyla çeşitli testler uygulanmıştır. Etkinliği bozan sapmaları sınamak için yapılan testlerin sonuçları Tablo 4, Tablo 5 ve Tablo-6'da yer almaktadır.

Tablo 4. Etkinliği Bozan Sapmaların Test Sonuçları-1

Değişen Varyans Sınaması	Test İstatistiği	P değeri
Değiştirilmiş Wald Testi	3775.82	0.0000

İlk olarak modelde değişen varyans problemi içerip içermediğini test etmek için Değiştirilmiş Wald testi yapılmıştır. Wald testinin temel hipotezi (H_0) değişen varyans yoktur şeklindedir. Bu kapsamda yapılan Wald testine göre P değeri 0.05'ten küçük olduğu için H_0 hipotezi reddedilmiş ve modelde değişen varyans problemi olduğuna sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 5. Etkinliği Bozan Sapmaların Test Sonuçları-2

Otokorelasyon Sınaması	Test İstatistiği	P değeri
Durbin-Watson	0.28160515	0.0000
Baltagi-Wu	0.49989411	0.0000

Değişen varyans sonrasında modelin ayrıca otokorelasyon problemi içerip içermediğini belirleyebilmek amacıyla Durbin-Watson ve Baltagi-Wu testleri uygulanmıştır. Bu testlerin temel hipotezi (H_0) otokorelasyon yoktur şeklindedir. Yapılan test sonuçları incelendiğinde her iki test istatistiğinin (0.28 ve 0.49) de eşik değer olan 2'den oldukça küçük olduğu için modelde ayrıca otokorelasyon problemi olduğuna sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 6. Etkinliği Bozan Sapmaların Test Sonuçları-3

Yatay Kesit Bağımlılığı Sınaması	Test İstatistiği	P değerı
Pesaran	3.089	0.0020
Frees	5.64	0.0000

Modelde değişen varyans ve otokorelasyon problemleri dışında ayrıca yatay kesit bağımlılığının olup olmadığını sınamak amacıyla Pesaran ve Frees testleri yapılmıştır. Yapılan testlerin temel hipotezi(H_0) yatay kesit bağımlılığı yoktur şeklindedir. Bu kapsamda yapılan Pesaran testine göre P değerı 0.05'ten küçük olduğu için H_0 hipotezi reddedilmiş ve modelde yatay kesit bağımlılığı problemi olduğuna sonucuna ulaşılmıştır. Frees testi sonucunda ise Q dağılımından elde edilen alfa değerleri %90 güven düzeyinde $\alpha=0.1612$, %95 güven düzeyinde $\alpha=0.2116$ ve %99 güven düzeyinde 0.3125 şeklindedir. Frees testi kapsamında elde edilen test istatistik değerı (5.64) %90, %95 ve %99 güven aralıklarında oluşan alfa değerlerinden büyük olduğu için Pesaran testi ile aynı sonucu vermiş ve modelde yatay kesit bağımlılığı problemi olduğuna sonucuna ulaşılmıştır.

Panel veri modellerinde değişen varyans, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığı sapmalarından en az biri olması halinde modelin sapmalara karşı dirençli tahmin yöntemleri kullanılarak tahmin yapılması tutarlı sonuçlar alınmasına katkı sağlamaktadır (Tatoğlu, 2020: 303). Bu kapsam kamu borçlanmasının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla kurulan model değişen varyans, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığı problemleri içerdiği için sabit etkiler modelinin yanı sıra dirençli tahmin yöntemi olan Driscoll-Kraay yöntemi kullanılmıştır.

**Tablo 6. Kamu Borçlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi:
FE ve DK Tahmin Sonuçları**

Bağımlı Değişken Log(KBDG)					
N=25 T= 16 Gözlem Sayısı: 400					
Değişkenler	1	2	3	4 (FE)	5 (DK)
C	6.972	7.158	7.478	7.353	7.353
Log(Enf)	0.679*** (17.08)	0.676*** (26.69)	0.577*** (18.61)	0.606*** (18.07)	0.606*** (11.62)
İO		- 0.020*** (-23.43)	- 0.020*** (5.19)	- 0.018*** (-17.17)	- 0.018*** (-15.09)
DA			0.001*** (5.19)	0.001*** (5.54)	0.001*** (4.48)
KB				-0.005** (-2.21)	-0.005** (-2.39)
R²	0.43	0.77	0.78	0.79	0.79

İstatiksel Anlamlılık Seviyeleri: *0.05<p<0.10 **0.01<p<0.05 ***<0.01.
Parantez içi değerler t istatistiğini göstermektedir.

Kamu borçlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini tahmin etmek amacıyla yapılan analizler Tablo 7'de yer almaktadır. İki farklı tahmin yöntemine göre de modelde yer alan tüm değişkenler istatiksel olarak anlamlı sonuç vermiştir.

Modelimize dahil edilen ilk değişken tüketici fiyat endeksidir. Bu kapsamda yapılan panel veri tahmin sonuçlarına göre tüketici fiyat endeksi ile kişi başına düşen gelir pozitif yönlü ve %1 istatiksel anlamlılık düzeyinde bir ilişkiye sahiptir. Tüketici fiyat endeksinde meydana gelecek %1 birimlik artış kişi başına düşen geliri % 0.60 kadar artırmaktadır.

Enflasyonun ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin ne olduğuna ilişkin görüşler literatürde ayrılmaktadır. Literatürde enflasyonun ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisi olduğunu ileri sürenler olduğu gibi negatif etkisi olduğunu ileri sürenler de bulunmaktadır. Enflasyonun ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkisi olduğunu ileri süren Keynesyen yaklaşım, enflasyondaki artıştan kaynaklı olarak kişilerin enflasyon öncesi servet dengesine ulaşabilmeleri için marjinal tasarruf eğilimlerini artıracaklarını savunmaktadır. Tasarrufların artması ise faiz oranlarını düşürerek ve yatırımları artırarak ekonomik büyümenin artmasına katkı

sağlayacaktır. Enflasyonun ekonomik büyümeyi negatif etkileyeceğini düşünenlere göre ise enflasyon kişilerin gelecek ile olumsuz beklentilerinin ortaya çıkmasına neden olacak ve yatırımları ve büyümeyi olumsuz etkileyecektir. Piyasada oluşacak belirsizlik ileriye dönük yatırım kararlarını negatif yönde etkileyecek, yatırımların azalması ise büyüme üzerinde ters yönde bir etki ortaya çıkaracaktır (Berber ve Artan, 2004: 2-3). Dolayısıyla literatürde enflasyonun büyüme üzerindeki etkisine yönelik mutabık bir görüş bulunmadığını söylemek mümkündür.

İşsizlik ve ekonomik büyüme birbiri ile yakın ilişki içerisinde. Bir ülkede ekonomik büyüme oranlarının düşük seviyede kalması, işsizlik oranının artmasına neden olabileceği gibi işsizlik oranlarının düşük seviyelerde olması da ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyebilecektir. Ekonomide büyümeden toplumun tüm kesimlerinin fayda elde etmesi önemli yer tutmaktadır. Büyümeyle birlikte istihdam imkanları artırılmasının ve işsizlik oranlarının düşürülmesinin, büyümenin etkisinin toplum nezdinde yayılmasına imkân sağlayacak ve böylece büyümeyle birlikte toplumsal refahta bir artış yaşanabilecektir. Modelde yer alan işsizlik oranı ile kişi başına düşen gelir arasında negatif yönlü ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılık mevcuttur. Buna göre işsizlik oranında meydana gelecek bir birimlik artış kişi başına düşen geliri %0.018 kadar azaltacaktır.

Ekonomik büyüme üzerinde önemli yer tutan bir diğer unsur ise ticari serbestleşmedir. Literatürde ticari açıklığın ekonomik büyümeyi pozitif yönde besleyeceğine ilişkin görüşler Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlükler teorisine dayanmaktadır. Bu teoriye göre mal ve hizmet ticareti üzerindeki kontrollerin kaldırılması ülkelerin uzmanlaştığı mal ve hizmetlerin üretimlerinin artmasına katkı sağlamaktadır. Üretimin artması ise ihracat ve büyüme oranlarında da artış yaşanmasına imkân vermektedir (Ümit, 2016: 256). Yapılan panel veri tahmin sonuçları da bu görüşü destekler nitelikte bulgu vermiştir. Ticari açıklık (ihracat+ithalat/GSYİH) ile kişi başına düşen gelir arasında pozitif yönlü ve %1 istatistiksel düzeyde anlamlılık mevcuttur. Buna göre ticari açıklık oranında meydana gelecek bir birimlik artış kişi başına düşen geliri %0.001 kadar artırmaktadır.

Devletin çeşitli amaçlar gözeterek borçlanma yoluna gitmesi büyüme ve kalkınma gibi çeşitli makroekonomik göstergeler üzerinde etkiler meydana getirebilmektedir. Literatürde kamu borcunun ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemeye yönelik yapılan pek çok ampirik çalışma kamu borcunun büyümeyi olumsuz yönde etkilediği ve kamu borç yükünün ülkelere göre farklılaşan belli bir borç seviyesinin üzerine çıkmasının büyüme üzerinde negatif yönde etkiler meydana getirdiği bulgulara erişilmiştir. Bu çalışma kapsamında yapılan panel veri tahmini de bu bulguyu destekler nitelikte sonuç vermiştir. Kamu borcu ile ekonomik büyüme arasındaki tahmin sonuçları dikkate alındığında kamu borcu ile kişi başına düşen gelir arasında negatif yönlü ve %5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılık mevcuttur. Buna göre kamu borç yükünde meydana gelen bir birimlik artış kişi başına düşen geliri %0.005 kadar azaltmaktadır.

7. SONUÇ

Kamu borçlanması günümüze pek çok devletin normal kamu geliri arasında yerini almıştır. Kamu borçlanmasının temel amacı vergiler ile karşılanamayan kamu giderlerini finanse etmektir. Ancak bunun dışında büyük çaplı yatırımları finanse etmek, bütçe dengesini sağlamak veya ekonomik konjonktürle mücadele gibi amaçlar ile de devletler kamu borçlanmasına başvurabilmektedir. Devletin farklı amaçlar gözeterek gerçekleştirdiği kamu borçlanması, ekonomik kalkınma ve büyüme gibi göstergeler üzerinde olumlu veya olumsuz birtakım etkiler meydana getirebilmektedir.

Bu çalışmada kamu borçlanmasının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi panel veri analizi ile incelenmiştir. Çalışmanın kapsamını 25 AB üyesi ülke ve 2004-2019 zaman dilimi oluşturmuştur. Kamu borçlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemek amacıyla kurulan modelde bağımlı değişken olarak ekonomik büyümenin göstergesi olarak kişi başına düşen gelirin logaritmik değeri kullanılmıştır. Ayrıca enflasyon, işsizlik, ticari açıklık ve kamu borcu açıklayıcı değişkenler olarak dahil modele dahil edilmiştir.

Panel veri tahmini sonucunda enflasyondaki artışın kişi başına düşen geliri olumlu yönde etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır. Enflasyonun büyüme üzerindeki etkisinin net olmadığı, bu etkinin ülkenin gelişmişlik düzeyi, ekonomik ve sosyal düzeyi gibi farklı faktörlerin etkili olduğu söylemek mümkündür. Literatürde enflasyonun büyüme üzerindeki etkisine yönelik yapılan ampirik çalışmalar incelendiğinde, enflasyonun büyümeyi pozitif etkilediği sonucuna ulaşan çalışmalar olduğu gibi negatif etkilediği sonucuna ulaşan çalışmaların yer aldığı görülmüştür. Bu bağlamda çalışmada elde edilen bulgu Mallik & Chowdhury 2001; Yakışık 2007, ve Mahmoud 2015 çalışmalarının sonuçları ile örtüşürken, Barro 1995; Faria & Carneiro 2001; Hodge 2016; Yapraklı 2007a ve Türkekul 2007 çalışmalarının sonuçları ile örtüşmemektedir.

Modelde yer alan bir diğer değişken işsizlik oranıdır. Panel veri tahmin sonuçlarına göre işsizlik oranındaki artışlar kişi başına düşen geliri azaltmaktadır. Literatürde işsizlik ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar incelendiğinde, (Knotek 2007; Ball vd. 2103; ve Prachowny 1993) işsizlik ve büyümenin ilişki içerisinde olduğu, ekonomik büyümenin işsizliği azalttığı veya işsizlik oranındaki artışın büyüme üzerinde negatif etkisi olduğu görülmüştür.

Panel veri tahmin sonuçlarına göre ticari açıklık ile kişi başına düşen gelir pozitif yönde istatistiksel bir anlamlılığa sahiptir. Buna göre ticari açıklıkta meydana gelecek artışlar kişi başına düşen gelire de olumlu yönde katkı sağlamaktadır. Literatürde ticari açıklık ile büyüme kapsamında yapılan çalışmalar (Oskooe & Niroomand 1999; Karras 2003; Utkulu ve Kahyaoğlu 2005; Berber ve Türedi, 2010; Omisakin vd. 2009; Kurt ve Berber 2008 ve Yapraklı 2007b) da bu bulguyu desteklemektedir.

Kamu borcu ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki dikkate alındığında ise, kamu borcunun kişi başına düşen gelir üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu

görülmüştür. Buna göre kamu borç yükünde meydana gelecek artışlar, büyümeyi olumsuz yönde etkileyerek kişi başına düşen gelirin azalmasına yol açmaktadır. Literatürde kamu borç yükü ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda (Aizenman vd. 2007; Umaru vd. 2013; Mistzal 2021; Demir ve Sever 2008; Kumar & Woo 2010 ve Afonso ve Alves 2014 gibi) bu bulguyu destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır. Bu kapsamda borçlanma sürecinde, borç yükünün büyüme, kalkınma ve gelir dağılımı gibi önemli makroekonomik değişkenler üzerindeki etkilerinin göz önünde bulundurulmasının ve bu yönde kamu borç politikasının izlenmesinin önem arz ettiğini ifade etmek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Afonso, A. & Alves, J. (2014). The Role of Government Debt in Economic Growth. ISEG-UTL Economics Department Working Paper, 16, 1-45.
- Aizenman, J., Kletzer, K. & Pinto, B. (2007). Economic Growth With Constraints on Tax Revenues and Public Debt: Implications for Fiscal Policy and Cross-Country Differences. NBER Working Paper, 12750, 1-30.
- Akpınar, Z. (2019). Kamu Borcunun Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. (Yayımlanmamış YL Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Ball, L., Leigh, D. & Loungani, P. (2013). Okun's Law: Fit at 50?. IMF Working Paper, 1-40.
- Barro, J. (1995). Inflation and Economic Growth. NBER Working Paper Series, 5326, 1-36.
- Baum, A., Westphal, C.C. & Rother, P. (2012). Debt and Growth New Evidence for the Euro Area. European Central Bank Working Paper Series, 1450, 1-22.
- Berber, M. ve Artan, S. (2004). Enflasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği. Working Paper, 2004/21, 1-16.
- Berber, M. ve Türedi, S. (2010). Finansal Kalkınma, Ticari Açıklık ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Analiz. Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi, 35, 301-316.
- Boboye, A.L. & Ojo, O.M. (2012). External Debt on Economic Growth and Development of Nigeria. International Journal of Business and Social Science, 3(12), 297-304.
- Cechetti, S., Mohandy, S. & Zampolli, F. (2011). Achieving Growth Amid Fiscal Imbalances: The Real Effects of Debt. Economic Symposium Conference Proceedings, 145-196.
- Checherita, C. & Rother, P. (2010). The Impact of High and Growing Government Debt on Economic Growth: An Empirical Investigation for The Euro Area. Working Paper Series, 1237, 1-42.

- Çataloluk, C. (2009). Kamu Borçlanması, Gerçekleşme Biçimi ve Makro Ekonomik Etkileri (Teorik Bir Yaklaşım, Türkiye Örneği). BAÜ SBE Dergisi, 12(21), 240-258.
- Demir, İ.C. (2015). Kamu Maliyesi. Afyonkarahisar: Limit Yayınları
- Demir, M. ve Sever, E. (2008). Kamu İç Borçlanmasının Büyüme, Faiz ve Enflasyon Oranı Üzerindeki Etkileri. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 7(25), 170-196.
- Erdem, M. Devlet Borçları. Bursa: Ekin Kitapevi.
- Ertekin, Ş. (2018). Kamu Borçlarının Gelir Dağılımı Üzerine Olası Etkileri: OECD Ülkeleri Üzerine Panel Nedensellik Analizi. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 16(4), 334-348, Doi: <http://dx.doi.org/10.11611/yead.463326>.
- Faria, J.R. & Carneiro, F.G. (2001). High Inflation Affect Growth in the Long and Short Run?. Journal of Applied Economics, 15(1), 89-105.
- Hodge, D. (2006). Inflation and Growth in South Africa. Journal of Economics, 30(2), 163-180.
- Karras, G. (2003). Trade Openness and Economic Growth Can We The Precise Effect?. Applied Econometrics and International Development, 3(1), 7-25.
- Kırcı Çevik, N. ve Cural, M. (2103). İç Borçlanma, Dış Borçlanma ve Ekonomik Büyüme Arasında Nedensellik İlişkisi: 1989-2012 Dönemi Türkiye Örneği. Maliye Dergisi, 165, 115-139.
- Knotek, E.S. (2007). How Useful is Okun's Law?. Federal Reserve Bank of Kansas City, Economic Review, Fourth Quarter, 73-103.
- Kumar, M. & Woo, J. (2010). Public Debt and Growth. IMF Working Paper, 10/174, 1-47.
- Kurt, S. ve Berber, M. (2008). Türkiye'de Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme. Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi, 22(2), 57-80.
- Mahmoud, L.OM. (2015). Consumer Price Index and Economic Growth: A Case Study of Mauritania 1990-2013. Asian Journal of Empirical Research, 5(2), 16-23.
- Mallik, G. & Chowdhury, A. (2001). Inflation and Economic Growth: Evidence From Four South Asian Countries. Asia-Pacific Development Journal, 8(1), 123-135.
- Misztal, P. (2021). Public Debt and Economic Growth in the European Union. Empirical Investigation. WSEAS Transactions on Business and Economics, 18, 199-208. Doi: 10.37394/23207.2021.18.21.
- Ogawa, K., Sterken, E. & Tokutsu, I. (2016). Public Debt, Economic Growth and The Real Interest Rate: A Panel Var Approach to EU and OECD Countries. The Institute of Social and Economic Research Discussion Paper, 955, 1-29.
- Omisakin, O., Adeniyi, O. ve Omojolaibi, A. (2009). Foreign Direct Investment, Trade Openness and Growth in Nigeria. Journal of Economic Theory, 3(2), 13-18.

- Oskooe, M.B. & Niroomand, F. (1999). Openness and Economic Growth: An Empirical Investigation. *Applied Economics Letters*, 6, 557-561.
- Özdemir Gündüz, F. ve Çelikay, F. (2019). Kamu Borç Yükünün Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Seçilmiş Ülkeler Örneğinde Bir İnceleme. *Maliye Dergisi*, 177, 247-275.
- Padoan, P.C., Sila, U. & Noord, P. (2013). Avoiding Debt Traps: Fiscal Consolidation, Financial Backstops and Structural Reforms. *OECD Journal: Economic Studies*, 1, 151-177.
- Prachowny, M.F.J. (1993). Okun's Law: Theoretical Foundations and Revised Estimates. *The Review of Economics and Statistics*, 75(2), 331-336.
- Reinhart, C.M. & Rogoff, K. (2010). Growth in a Time of Debt. *American Economic Review: Papers & Proceedings*, 100, 573-578.
- Schalarek, A.C. (2005). Debt and Economic Growth in Developing and Industrial Countries. *Lund University Department of Economics Working Paper*, 34, 1-40.
- Shabbir, S. (2013). Does External Debt Affect Economic Growth: Evidence From Developing Countries. *SBP Working Paper*, 63, 1-20.
- Turan, T. (2019). Türkiye'de Kamu Borcunun Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Türkiye İçin Eşbütünleşme Analizi. *Maliye Dergisi*, 177, 1-27.
- Türkecul, B. (2007). Türkiye'de Enflasyon ve Büyüme İlişkisi: Tarım Sektörü İtibariyle Ekonometrik Bir Analiz. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 44(1), 163-175.
- Ulusoy, A. (2012). Devlet Borçlanması. Trabzon: Aksakal Kitapevi.
- Umaru, A., Aminu, A. & Musa, H.S. (2013). External Debt and Domestic Debt Impact on the Growth of the Nigerian Economy. *International Journal of Educational Research*, 1(2), 70-85.
- Utkulu, U. ve Kahyaoğlu, H. (2005). Ticari ve Finansal Açıklık Türkiye'de Büyümeyi Ne Yönde Etkiledi?. *Working Paper*, 13, 1-32.
- Ümit, A.Ö. (2016). Türkiye'de Ticari Açıklık, Finansal Açıklık ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkiler: Sınır Testi Yaklaşımı. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 9(1), 255-272.
- Yakışık, H. (2007). Relationship Between Inflation and Economic Growth in the Kyrgyz Republic. *Sosyoekonomi*, 6(6), 11-28.
- Yapraklı, S. (2007). Enflasyon ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye için Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizi. *Atatürk Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(2), 287-301.

Yapraklı, s. (2007b). Ticari Açıklık ve Finansal Dışa Açıklık ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi, 5, 67-89.

Yılmaz, B.E. (2021). Devlet Borçları ve Türkiye’de Borç Çıkmazı. İstanbul: DER Yayınları

İTTİHAT VE TERAKKİ DÖNEMİ SOSYO-EKONOMİK POLİTİKALARIN ANALİZİ*

Alparslan UĞUR¹

Ahmet ERTAN²

ÖZET

19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu için dönüşüm ve değişimin asrı olmuştur. Her alanda değişim yaşandığı gibi demokrasi alanında da gelişmeler meydana gelmiştir. Özgürlük ve bağımsızlık nidalarıyla örgütlenen İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1908 yılından Bab-ı Ali Baskınının gerçekleştiği 1913 yılına kadar mecliste muhalefet pozisyonunda kalmış ve fikirleri ile iktidara yön vermeye çalışmıştır. Bu süreçte cemiyet, programında yer alan tarım, ticaret, sanayileşme ve vergi politikalarını uygulamakta güçlük çekmiştir. 1913 yılında tam iktidarı ele aldıktan sonra üzerinde yıllarca düşünülmüş ve yıllarca kongrelerde tartışılmış olan fikirler uygulanmaya başlanmış, Cihan Harbinin patlak vermesiyle öncelik vatan savunması olsa da modernleşme çabalarından asla taviz verilmemiştir. Çalışmada İttihat ve Terakki döneminde uygulanan iktisadi ve mali, demografik, sosyal ve siyasi politikalar ve sonuçları analiz edilmiştir. İttihatçı kadroların fikir ve düşünceleri Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerini oluşturmuş ve yeni cumhuriyetin devlet politikaları haline dönüşmüştür.

Anahtar Kelimeler: Maliye Tarihi, Savaş Ekonomisi, Ekonomi Politikaları.

Jel Kodları: Z18, H56, E60.

ANALYSIS OF SOCIO-ECONOMIC POLICIES IN THE THE PERIOD OF UNION AND PROGRESS

ABSTRACT

The 19th century has been the century of change and transformation for the Ottoman Empire. Just as the transformations happening in every field, there have been developments in democracy as well. From 1908 through the year of 1913 when the Raid on the Sublime Porte happened, The Committee of Union and Progress which had been shaped by cries of liberty and independence had stayed in the opposition in the assembly and tried to lead the government with its ideas. During this time, the committee struggled with the application of the policies in its program regarding agriculture, trade, industrialization, and taxes. After gaining full control in 1913, the ideas that have been thought on and discussed in congresses for years had started being carried out. While the main focus was the defence of the country with the outbreak of the First World War, modernization efforts had never been compromised. In this study, economical, financial, demographic, social, and political policies implemented during Union and Progress and their results were analysed. The ideas of the Union and Progress cadre have shaped the fundamentals of the Republic of Türkiye and became the state policies of the new republic.

Keywords: Fiscal History, War Economy, Economic Policies.

Jel Codes: Z18, H56, E60.

* Bu çalışma 2021 yılında Doç. Dr. Alparslan Uğur danışmanlığında Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı'nda Ahmet Ertan tarafından yazılan "İttihat ve Terakki Dönemi İktisadi ve Mali Politikaların Sosyoekonomik Sonuçları" adlı tezden türetilmiş ve güncelleştirilmiştir.

¹ Doç. Dr. Kırıkkale Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü, alparslanugur@hotmail.com, ORCID NO: 0000-0001-8881-1745.

² Maliye Bilim Uzmanı, ahmetertantr@gmail.com, ORCID NO:0000-0002-5282-3338.

1. GİRİŞ

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kuruluşuna Yeni Osmanlılar ve Jön Türkler zemin hazırlamıştır. Yeni Osmanlılar oluşumuna göre imparatorluğun en büyük sorunu yönetimin keyfiyetten hukuki zemine geçemeyişidir. Tanzimat bu yöndeki umutları artırsa da tam bir başarı sağlayamamıştır. Yeni Osmanlılar hareketi Tanzimat ile başlayan siyasi reformların daha da ileriye taşınmasını savunmuştur (Söğütü, 2010:6). Bu entelektüel hareket 1860'lardan itibaren meşrutiyet düşüncesini tartışmaya başlamış ve bu düşüncenin, imparatorluğu canlandırıp dirilteceğine inanmıştır (Çavdar, 1991:10). Jön Türk hareketinin kaynağı Tanzimat reformları sonrasında oluşan Yeni Osmanlılar hareketine dayansa da bu hareketi ortaya çıkararak en önemli etken II. Abdülhamid dönemi uygulanan politikalarıdır. (Demir, 2012:106). Jön Türklere göre imparatorluğu düştüğü bu dar boğazdan kurtarmanın yegâne çözümü 1876 Anayasası'nın yürürlüğe konulması ve meclisin açılmasıdır (Söğütü, 2010:10).

Muhallif bir hareket olarak ortaya çıkan İttihat ve Terakki'de üç isim ön plana çıkmış ve onların kararları devletin politikalarını belirler hale gelmiştir. Harbiye Nazırlığında Enver Paşa, Bahriye Nazırlığında Cemal Paşa ve 1917'de sadrazam olan Talat Paşa, Cihan harbi öncesi ve devamında devletin başında bulunmuştur (Lewis, 2020:305-307). İttihatçılar henüz başlayan Büyük Savaş'ta devleti mevcut yalnızlığından kurtarma arayışlarına girmiş, ilk olarak İngiltere'ye, ardından Bulgaristan'a, ardından da Fransa'ya ittifak talebinde bulunmuş ancak bu üç girişimden de sonuç alamayınca son dönemlerde zaten yakınlaşmış olduğu Almanya ile bir ittifak oluşturmuştur (Armaoğlu, 2020b:88). İttihatçıların ittifak oluşturmaktaki amaçlarından biri Osmanlı'nın uzun süredir Avrupalı devletler tarafından eşit görülmemesidir. Oluşturulan bu Türk-Alman ittifakıyla aslında uzun zamandır küçümsenen Osmanlı, artık eşit kabul edilmişti. İttihatçılar kuşkusuz ki milli egemenliğin gerçekleşmesinin ancak iktisadi egemenliğe sahip olmaktan geçtiğinin farkındaydı (Ahmad, 1999:191). Bu amaçlandığı içindir ki savaşın yoğun gündemi içerisinde dahi İttihatçı kabineler, devleti ekonomik özgürlüğe kavuşturacak önemli girişimlerde bulunmuştur. Savaş döneminde bu amaca ulaşmak adına Türk burjuva sınıfı oluşturulmaya çalışılmış, şirketler, bankalar, kooperatifler kurmayı amaçlayan iktisadi Türkçülük ön plana çıkarılmıştır (Akşin, 2009:426).

2. İTTİHAT VE TERAKKİ DÖNEMİ

İttihat ve Terakki Cemiyeti, Sultan Abdülhamid'i tahttan indirmek amacıyla 21 Mayıs 1889'da İttihad-ı Osmanî Cemiyeti adıyla gizli bir örgüt olarak kurulmuştur. Cemiyetin ilk kurucuları, Askeri Tıp Okulu öğrencilerinden Ohrili Arnavut İbrahim Ethem (Temo), Kafkasyalı Çerkez Mehmet Reşit Bey, Arapkirli ve Abdullah Cevdet Diyarbakırlı ile İshak Sükuti'dir (Örs, 2013:689).

Hürriyet hareketine giden yolda patlama noktası 9 Haziran 1908 tarihli Reval görüşmeleri olmuştur. Reval görüşmelerinde Rus ve İngilizlerin Rumeli'yi parçalama planlarına Yıldız'ın sessiz kalmasına İttihatçılar büyük tepki göstermiştir. 15 Haziran'da Niyazi Bey, Resne ve Ohri civarında Enver Bey ise Tikveş, Hasan Bey Arnavutluk bölgesinde dağa çıkarak yönetime isyan bayrağını açmıştır (Tunaya, 2009:133-134). Abdülhamid'i meşrutiyete ikna edemeyen itttihatçılar 23 Temmuz 1908 sabahı Manastır'da 21 pare top atışı ile birlikte meşrutiyeti ilan etmiştir. Durumun ciddiyetini kavrayan Abdülhamid 24 Temmuz günü Kanuni Esasi'yi yürürlüğe koyduğunu ilan ederek 2. Meşrutiyet dönemini başlatmıştır (Armaoğlu, 1997:602-603).

1908 Aralık ayında seçime gidilmiş ve İttihatçılar büyük oranda sandalye kazanmayı başarmıştır. Fakat seçim sonrası kurulan Kamil Paşa Hükümeti'nde İttihatçılardan bir isim dahi kabineye girememiştir. Yani İttihat ve Terakki seçimde çoğunluğu elde etmiş olmasına rağmen iktidar etme görevini üstlenememiştir (Çavdar, 1991:41-42). Ülkede ayaklanmalar artmış, özellikle Makedonya'dan Saray'a öfkeli mektuplar gönderilmiş, 3. Ordu Abdülhamid'i anayasaya uygun davranmamakla suçlamıştır. Her ne kadar Harekat Ordusu'nun İstanbul'a gelmesi engellenmek istense de, ordu birlikleri 11 Nisan'da şehre giriş yapmıştır. Mebusan ve Ayan Meclisleri ordu bildirisini kabul etmiş, kısa süre sonra da Şeyhülislam'ın onayı alınarak Abdülhamid tahttan indirilmiş ve yerine Mehmet Reşat tahta çıkarılmıştır (Ahmad, 1999:65-66). İttihat ve Terakki bu olay sonrasında, Cavid Bey'i Maliye Nezareti'ne, Talat Bey'i de Dâhiliye Nezareti'ne getirerek denetleme iktidarını kuvvetlendirmiştir (Armaoğlu, 2020a:598).

1914 yılına gelindiğinde dünya hızla bir paylaşım savaşına girmiş, Osmanlı kabinesi hem bu savaşı hem de bu savaşın Osmanlı'yı paylaşım açacağına farkına varmıştır. İttihatçılar bu felaketi en azından on beş sene uzatabilecek, bu sayede de ekonomik ve sosyal kalkınmaya ulaşabilecek hedefler planlamıştır. İttihat ve Terakki yönetimindeki Osmanlı ordusu savaş boyunca farklı cephelerde savaşmıştır. Güneyde Sina, Kanal ve Irak cephesinde, batıda Çanakkale, doğuda Kafkasya'da ve son olarak Doğu Avrupa'da da Galiçya cephesinde savaşan ordu özellikle Çanakkale, Galiçya ve Kut'ül Amare'de büyük ve şaşalı galibiyetler kazanmıştır (Çavdar, 1991:82-83). Her ne kadar savaş kaybedilse de savaş döneminde olunmasına rağmen önemli iktisadi ve mali reformlar gerçekleştiren İttihatçılar uyguladıkları politikalarla kalkınma politikalarında önemli başarılar kazanmışlardır.

3. İTTİHAT VE TERAKKİ DÖNEMİ SOSYO-EKONOMİK POLİTİKALAR VE SONUÇLARI

1908 yılında meşrutiyetin ilanı ile başlayıp Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar geçen sürede İttihat ve Terakki yönetimi ekonomiyi modern bir yapıya kavuşturarak Osmanlı'nın yıkılmasını önlemek istemiştir. Bu süreçte ittihatchi kadrolar yeni kanunlar koyarak, yeni okullar, yeni kurumlar açarak modernleşmeyi halka aktarmaya çalışmışlardır. Bu süreçte imparatorluğun dağılmasının önüne geçemeseler de yeni kurulacak olan devletin temellerini inşa etmişlerdir.

3.1. İktisadi ve Mali Politikalar ve Sonuçları

İttihat ve Terakki'nin 1908-1918 yıllarında uygulamaya çalıştığı iktisadi ve mali politikalar, yeni kurulacak genç cumhuriyetin iktisadi politikalarını şekillendirmiştir.

3.1.1. Karaborsa ve Enflasyon

Osmanlı Devleti 3 Ağustos 1914 tarihinde seferberlik ilan ederek Cihan harbine dâhil olmuştur. Kısa süre içinde savaşa katılan diğer ülkelerde olduğu gibi Osmanlı'da da temel gıda maddelerinde kıtlık meydana gelmiştir. Bu kıtlığın temel sebebi ilan edilen seferberlik neticesinde tarımsal üretimin düşmesidir. Savaşın diğer ülkelere göre Osmanlı'nın durumu daha da vahimdir. Özellikle savaşlar nedeniyle önemli sayıda nüfusun askere alınması, askere giden köylünün var olan tohumluklarını satması, çekirge istilası ve askeri nakliyat, savaş ve işlerde kullanmak amacıyla köylünün çift hayvanlarına el konulması tarımı imkansız hale getirmiştir (Toprak, 2017:440).

İttihat ve Terakki hükümeti savaşa girmeden önemli stoklar yapsa da stoklar yapılırken savaşın bu denli uzun sürmesi öngörülemedi. Ayrıca savaş sırasında ticaret yollarının bu

kadar kapanması da beklenmemiştir. Genel eğilim savaşın birkaç ay içerisinde biteceği ve yayılmayacağı şeklindeydi. Savaşan ülkeler 1914 yılının yılbaşında evde olacaklarını düşünüyorlardı (Gözcü, 2016:135). 1915 yılı ortalarında savaşın bitmesi beklenirken savaş daha şiddetlenmiş, savaş şiddetini artırdıkça tüm dünya genelinde iase problemleri yaşanmaya başlamıştır. Temel tüketim mallarının fiyatları sabitlense de ülkedeki karaborsacılık, istifçilik ve depoculuk engellenememiş, savaş koşullarında azalan üretim ve artan talep, fiyatların çok hızlı artmasına neden olmuştur (Korkmaz, 2020:253).

Tablo-1: Savaş Yıllarında Temel Tüketim Maddelerinin Fiyat Gelişimi (Okka/Kuruş)

	Temmuz 1914	Ocak 1917	Eylül 1917	Ocak 1918	Eylül 1918
Şeker	3	62	150	140	250
Kahve	12	160	450	1000	600
Pirinç	3	35	90	95	90
Makarna	3	42	90	110	95
Patates	1	8	20	36	27
Fasulye	4	19	55	65	65
Soğan	0,5	6	11	16	16
Zeytinyağı	8	45	140	200	180
Tuz	1,5	2,5	2,5	2,5	5,5
Süt	2	9	19	40	45
Kaşarpeyniri	12	55	130	250	280
Koyun eti	7	28	65	130	120
Sadeyağ	20	100	210	260	400
Yumurta	0,5	1,5	2,5	7,25	4,25
Sabun	7	32	75	140	140
Gazyağı	1,5	50	110	125	160
Odun kömürü	0,5	2,75	5,5	10	13
Odun	45	150	320	380	540

Kaynak: (Toprak, 2017:527).

Tablo-1 incelendiğinde savaş yıllarındaki temel tüketim maddelerindeki fahiş artışlar görülmektedir. Hükümet fiyatları baskılamaya çalışsa da başaramamıştır. Temmuz 1914'te 1,5 kuruş olan gazyağı, Eylül 2018'de 160 kuruşa yükselmiş, Temmuz 1914'te 3 kuruş olan şeker Eylül 2018'de 250 kuruşa fırlamıştır. Şeker Osmanlı halkı için hep önemli bir tüketim maddesi olmuş, şeker fiyatının bu denli artışının halk üzerindeki etkisi büyük olmuştur. Bu süreçte pirinç, makarna, fasulye, et ve süt gibi temel gıda ürünlerindeki hızlı fiyat artışlarından ötürü halk zor günler geçirmiştir. Savaşın başlamasıyla birlikte Osmanlı Devleti seferberlik ilan edince bir okka ekmek 55, simit ekmeği ise 45 paraya satılmaya başlanmıştır (Gözcü, 2016:142).

Tablo-2: Savaş Yıllarında Geçinme Endeksi (1914=100)

	Osmanlı	İngiltere	Fransa	Almanya	İtalya	Avusturya
1914	100	100	100	100	100	100
1915	130	123	118	125	109	158
1916	212	139	135	164	136	337
1917	846	175	159	245	195	672
1918	1.823	203	206	293	268	1.163
1919	1.424	221	259	401	273	2.492

Kaynak: (Toprak, 2016:204).

Cihan Harbi'nin içinde bulunan ülkelerin hepsi savaş süresince zor günler geçirmiştir. Bu süreci maliyesi kuvvetli olanlar daha hafif bir şekilde atlarken Osmanlı gibi iflasın eşliğinde olanlar büyük yaralar almıştır. Tablo 2'de gösterilen savaş yıllarındaki geçinme endeksi incelendiğinde; İngiltere, Fransa ve İtalya'nın hem iktisaden güçlü hem de savaşın kazanan tarafında oldukları, bu süreçte geçinme endekslerinin 3 katına dahi ulaşmadığı görülmektedir. Osmanlı tarihinde ilk kez bu derinlikte fiyat hareketleriyle karşılaşmış, enflasyon o günkü ifadesiyle "gala-i as'ar" olmuştur. Dünya tarihinin ilk derin enflasyonunu Osmanlı yaşamıştır. Her ne kadar savaş sonrası Almanya'da hiper enflasyon söz konusu olsa da savaş yıllarında Osmanlı bütün ülkeleri geride bırakmıştır (Toprak, 2017:526).

Savaş gibi bir ortamda İttihatçılar İstanbul ve çevresinin iâşesini karşılamak amacıyla Şehremaneti, İttihat ve Terakki Cemiyeti İstanbul Heyeti'nden Ekmekçiler Cemiyeti kâtibi İzzet Bey'in başkanlığında bir "ticari teşkilat" oluşturmuştur. Bu teşkilata Heyeti Mahsusa-i Ticariyye adı verilmiş ve heyet tüm tüketim maddelerinin temini için faaliyetler yürütmüştür. Heyet, Anadolu'daki tahıl merkezleri ile bağlantı oluşturmuş ve toplamda 3600 vagon buğdayın İstanbul'a sevki için Konya'daki tüccarlarla anlaşma sağlamıştır (Korkmaz, 2020:256-257). Hükümet ayrıca et kesim ve satımına sınırlama getirmiştir. Erzak Temin Komisyonu aldığı kararla haftada 4 gün et kesilebileceğini, kalan 3 günde et kesmenin ve satmanın yasak olduğunu ilan etmiştir (Tasviri Efkar Gazetesi, 1917). Bu süreçte temel gıdaların ihracatı yasaklanmış, ekme, tuz, şeker gibi maddelere tavan fiyat belirlenmiş, köylüye tohum desteği sağlanmış, mahsulün kaldırılması için köy ihtiyar heyetleri görevlendirilmiştir. Ziraat ve Dahiliye Nezareti ortak bir talimatname yayınlayarak köy halkından imece usulünü uygulamasını ve özellikle silah altındaki kişilerin topraklarından faydalanılmasını istemiş, askerlik görevi olmayanlara zorunlu tarımsal mükellefiyetlik getirmiştir (Toprak, 2017:442).

3.1.2. Tarımsal Reform - Aşarın Kaldırılması

İttihat ve Terakki kuruluşundan itibaren tarım politikalarına sürekli olarak önem vermiş, yapılan tüm kongrelerinde tarımın gelişmesi, ticarileşmesi ve köylünün desteklenmesi yönündeki tavrını net bir şekilde ortaya koymuştur. 1908 yılında gerçekleştirilen Selanik Kongresi'nde aşar vergisini yarıya düşüreceklerini, köylüye faizle kredi sağlayacaklarını ve tarımda modern okullar açacaklarını beyan etmişlerdir. 1913 yılına kadar muhalefetten tarım politikalarına yön vermeye çalışan fakat sesini duyuramayan İttihatçılar, iktidarı ele aldıktan sonra tarımsal politikaları ve tarımdaki vergi yükünü sürekli olarak gündeme getirmiş ve tartışmıştır (Erdoğan, 2019:67).

İttihat ve Terakki döneminde tarım alanında tartışılan konular arasında yer alan aşarın kaldırılması konusu İttihat ve Terakki mebuslarınca dile getirilmiş, mecliste şiddetli tartışmalara yol açmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti aşar vergisinin halkın üzerinde oluşturduğu yükün ne pahasına olursa olsun kaldırılması gerektiğini ifade etmiştir. 7

Kânunuevvel 1325 tarihinde Kastamonu mebusu İsmail Mahir Efendi ve Ankara mebusu Kasım Bey çiftçileri yıllardır ezen ve zor durumda bırakan aşar vergisinin çiftçiler lehine düzenlenmesi yönünde kanun teklifi vermiştir. Bu teklif şu şekildedir: “*Bir taraftan milletin mültezimlerden çekmiş ve çekmekte olduğu mezalim ve diğer taraftan birçok mütegalibenin Aşar Vergisi vermemekte bulunmasından dolayı Hazine-i Devletin dışarı olduğu zarar ve ziyaa uğramakta olan Hazine-i Devleti telâfi ve sıyanet eylemek elzem bulunduğundan, bu sene behemahal Meclisçe tasdik edilmek üzere Aşar Nizamnamesinin tertip ve tanzimiyle serian Meclisi Mebusana irsali zmnında Maliye Nezaretine tebligat ifasını selâmeti millet namına teklif eyeriz* (Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi Cilt 1, 1325:348). Ancak ilerleyen süreçte patlak veren Trablusgarp ve Balkan Savaşları sonrası bu konu gündemden düşmüş, I. Dünya Savaşı'nın da başlamasıyla beraber hayata geçirilememiştir.

Milli Kurtuluş Savaşı sürerken köylünün içinde bulunduğu durumun farkında olan Mustafa Kemal, aşar vergisi ile ilgili “*Meclisin ödevi köylüyü ağır aşar vergisinden kurtarmak, ona başka kolaylıklar sağlamaktır*” demiştir. Bunun ne zaman gerçekleşeceği sorulduğunda ise “*Ama şu anda biz bunu yapamayız. Birçok zümrelerin kinini üzerimize çekmiş oluruz. Onlar bizden uzaklaşır ve istilacıları kovmak, halkın kurtuluşunu ve ülkenin bağımsızlığını sağlamak gibi başka görevimizi yapmaya engel olurlar. Milli davamızı çözümledikten sonra köylü ile uğraşabiliriz*” diye konuşmuştur (Avcıoğlu, 1998:352). İttihat ve Terakki döneminde de savaşlar nedeniyle gerçekleştirilemeyen aşar vergisinin kaldırılması konusu, Milli Mücadele zamanında da aynı sebepten dolayı ertelenmek zorunda kalmıştır. Savaşın kazanılması ve Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte halk için taşınmaz bir yük olarak değerlendirilen, bütçe gelirlerinin çeyreğinden fazlasını oluşturan aşar vergisinin kaldırılması teklifi mecliste oylamaya açılmış ve 153 geçerli oydan 151 kabul oyu alarak kabul edilmiştir (Gökbunar ve Bursalıoğlu, 2012:78-80).

Aşar vergisinin kaldırılması köylüyü mültezimlere yaptıkları fazla ödemedi kurtarılan, geçimlik düzeyinde üretim yapandan, pazar için üretim yapan seviyesine getirmiştir. 1925 yılını takip eden yıllarda ise tarımla uğraşanlardan alınan nisbi vergi yükü de düşmüştür. Böylelikle toplumda en yüksek vergiyi ödeyen tarım kesiminin vergi yükü azalırken, orta sınıf oluşturulması hedeflenmiştir (Gökbunar, 2006:196). Aşar vergisinin kaldırılmasıyla köylüler özgürce üretim yaparak üretim hacmini artıracak, üretimin artmasına bağlı olarak fiyat istikrarı sağlanacak, köylülerin toprakları değer kazanacak, mültezimlerin devre dışı kalmasıyla üreticinin kazancı artacak ve boş araziler ekilmeye başlanacaktır (Yeşilyurt ve Tuna, 2017:44-45). Aşar vergisinin kaldırılmasını izleyen yılda yeni vergilerin dâhil edilmesiyle önceki yıl 31 milyon lira açık veren bütçe, 8 milyon lira fazla vermiş, aşar vergisi yürürlükteyken tarımdan alınan vergiler tüm gelirler arasında %78 oranına sahipken 1926 ve 1927 yılları ile birlikte bu oran %10'a kadar gerilemiştir (Gökbunar ve Bursalıoğlu, 2012:78-82).

3.1.3. Sanayileşme Süreci

Osmanlı Devleti, Avrupa'daki sanayileşme hamlelerini takip edememiş, yabancılara verdiği imtiyazlar yüzünden sanayi sektöründe geride kalmıştır. Sanayinin gelişmemesinin en büyük nedeni Türk milletinin sermaye yetersizliği olmuştur (Kurt, 2012:149). İttihat ve Terakki milli iktisat düşüncesi kapsamında kapitülasyonları kaldırmış, ticari alanda Türkçeyi zorunlu bir dil haline getirmiştir. İttihat ve Terakki'nin bu çalışmaları Türkleri ticaret anlamında teşvik etmiştir. Bu amaçla Milli Türk Ticaret Birliği Ahmet Hamdi Başar Bey'in

öncülüğünde 1 Aralık 1922 tarihinde kurulmuştur. Birliğin amacı Türklerin ticarete daha etkin bir şekilde yer almasını sağlamaktır. Birlik kurulmadan yapılan çalışmalar neticesinde İstanbul'da iktisadi etnik dağılımlar incelenmiş ve bir rapor haline getirilmiştir. Bu rapora göre ithalat-ihracat ile meşgul olan tacirlerin sadece % 4'ü Türklerden oluşmaktadır. Ayrıca sigorta ve liman işletmeleri tamamen gayrimüslimlerin elindedir. Örnek vermek gerekirse İstanbul'da faaliyet gösteren 4267 işletmenin sadece 1202 tanesi Müslüman Türk tüccarlara aittir. Buralarda iş yapmak için Rumca, İtalyanca ve Fransızca bilmek gerekmektedir (Atatürk Ansiklopedisi, 2022). 1909 yılında Meclisi Mebusan'da sanayinin durumu hakkında konuşma yapan Paңcedoraf Efendi şunları ifade etmiştir; “...Nasıl ki arazi olmadan tarımsal üretim yapılamaz ise sermaye olmadan da sanayileşme gerçekleşemez. Sanatların vücudu sermayeye bağlıdır. Ziraat dahi sermayeye bağlıdır...” (Kurt, 2012:150; Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi Cilt 5, 1325:107).

Tablo-3: Sanayi Türlerinin Dışa Bağımlılığı

Sanayi Türü	Dışa Bağımlılık Yüzdesi
Gıda	39.2
Tahta	42.2
Debağat	64.1
Tekstil	76.5
Kimya	85.7
Ortalama	59.2

Kaynak: (Eldem; 1994:10).

Osmanlı Devleti'nde, 1913 yılı sanayinin dışa bağımlılığı tablo-3'te gösterilmiştir. Ülke 19. Yüzyılın başlarında kendisine yetebilen bir ülkeyken serbest ticaret anlaşmaları ve yerli sanayinin çöküşü ile dışa bağımlı hale gelmiştir. Gıda sektöründe dahi dışa bağımlılığın %40'a yakın olması devletin Cihan Harbi'nde iase problemi yaşamasına yol açmıştır. Tekstil sektöründe dünyada bir marka olan Osmanlı, 1913 yılına gelindiğinde neredeyse tamamen dışa bağımlı bir hale gelmiştir.

İttihatçılar 1908 yılında yaptıkları kongrede memleketin gelişmesi, sanayinin ve yerli üretimin artırılması için üretim temelli bir ekonomik model benimsemiştir. Buna göre uygulanan politika Türk milliyetçiliğine dayalı iktisadi politika anlayışının benimsenmesidir. Başta İstanbul ve Anadolu topraklarında milli iktisat politikaları uygulanmıştır (Coşkun, 2015:133). Osmanlı topraklarında dışa bağımlılığın en yoğun olduğu tüketim maddesi şekerdir. 1918-1913 arasında tekstilden sonra en çok ithal edilen ürün şekerdir. İttihat ve Terakki döneminde şeker meselesi ciddi bir şekilde ele alınmış ve şeker fabrikası kurmak için kanun tasarısı verilmiştir (Ballı, 2017:13-14). 1 Mart 1917 tarihli Tanin Gazetesi'nde, “Anadolu, Suriye ve El-Cezire bölgelerinde şekerin hammaddesi olan pancar ve şeker kamışının yetişebileceği alanlar tespit edilip ekim alanlarının belirlendiği” haberi yer almıştır (Tanin Gazetesi, 1917). Hükümet 1912 yılında Erzurum'da 80.000 TL sermayeli bir şeker fabrikası açmayı tasarlamıştır. Şeker fabrikası açmak için kurulan komisyon sonucunda ilk olarak Van, Bitlis, Sivas, Konya, Kastamonu, Ankara, Kosova, Manastır, ikinci olarak ise Edirne ve Aydın gibi illerde pancar üretimi ve şeker fabrikasının kurulması gündeme gelmiştir (Ballı, 2017:15-16). Uygulanan politikalar sermaye yetersizliği, üreticilere gerekli teşviklerin sağlanamaması ve savaş koşullarından dolayı gerçekleştirilememiştir.

Osmanlı devletinde kapitülasyonlar ve 1838 yılında imzalanan serbest ticaret anlaşmaları ile yerli sanayinin gelişimi engellenmiştir. İttihat ve Terakki hükümeti bunca zorluklara ve savaşlara rağmen sanayinin gelişimi için büyük çabalar harcamıştır. 1913 yılında çıkarılan Teşviki Sanayi Kanunu, sanayinin gelişmesi için çıkarılmış ve 15 yıl

yürürlükte kalmış bir yasadır. Fakat bu kanun çerçevesinde kullanılan kredilerin büyük bir çoğunluğunu yabancılar kullanmıştır (Kasalak, 2012:67-68). 1927 yılında Teşviki Sanayi Kanunu revize edilip tekrar yürürlüğe konulmuştur.

3.1.4. Mali Politikalar

İttihat ve Terakki'nin ünlü Maliye Nazırı Cavid Bey'e göre vergi "*milletin umumi masraflarını ve ortak taahhütlerini karşılayabilmek için her şahsın hissesine isabet eden kısımdır*". Cavid Bey mükelleflerin vergi borçlarını ödememesini büyük bir hırsızlık saymış ve vergi borcunun tüm borçlardan önce ödenmesi gerektiğini savunmuştur. Cavid Bey dolaylı ve dolaysız vergi ayırımını yaparak dolaysız vergilerin daha adil, daha kolay ve daha masrafsız olduğuna dikkat çekmiştir. Ayrıca bir devletin gücünün vergi mükelleflerinin gücüyle doğru orantılı olduğunu beyan etmiştir (Cengiz, 2012:103-104). İttihatçılar mali yapıyı düzeltmek ve savaşların maliyeye etkisini azaltabilmek için Balkan savaşlarından hemen önce Harp vergisi için çalışmalara başlamıştır (Tanin Gazetesi, 1912). Bu çalışmalar neticesinde 13 Ağustos 1912'de harp vergisi yürürlüğe girmiştir. Bu yeni vergi ile olağanüstü şartlarda olan Osmanlı Devleti'nin harp masrafları karşılanmaya çalışılmıştır. Harp vergisi ile gelen değişiklikler şu şekildedir (Arslan, 2016:76):

- Bina ve temettü vergileri dörtte bir nispetinde artırılmıştır.
- Her türlü maaş ve yardımlardan 300 kuruşu muaf olmak üzere %3 vergi alınacağı belirtilmiştir.
- Tuz fiyatına 10 para zam yapılmıştır.
- Rakı imalatından alınan vergiler bir kat artırılmıştır.
- Askerlik için verilen bedel-i nakdi miktarı 10 lira artırılmıştır.
- Harciraahların miktarına göre %5 ve %10 tevkifat uygulanacağı belirtilmiştir.

İttihatçıların reformist çabalarına rağmen yabancılara verilen imtiyazlardan dolayı itttihatçılar vergilemede adaleti tam olarak sağlayamamıştır. Kentlerde yabancılardan vergi toplanamadığı için Osmanlı halkından da vergi alınamamış, böylece kentler vergiden muaf tutulmuş, taşrada Anadolu köylüsünün ödediği vergi İstanbul'daki yabancı sermayeli şirketlerin ödediği verginin kat ve kat fazlası olarak kayıtlara geçmiştir (Toprak, 2017:398).

Tablo-4: Köy Ve Kentlerdeki Vergi Yüğü (Milyon Kuruş)

	1897/1898	1908/1909	1909/1910	1911/1912
Köylünün Vergi Yüğü				
Aşar Vergisi	513	675	775	816
Ağnam Vergileri	205	180	205	211
Arazi Vergisi	129	122	133	153
Musakkafat (Bina)Vergisi	35	46	41	48
Damga Resmi	12	13	23	25
Tarik (Yol) Bedeli	12	42	22	47
Orman Hasılatı Resmi	1	13	3	5
Toplam	907	1090	1205	1305
Kentlerin Vergi Yüğü				
Temettü (Kazanç) Vergisi	34	41	47	38
Musakkafat (Bina) Vergisi	72	92	82	94
Damga Resmi	12	13	23	25
Tarik(Yol) Bedeli	4	13	8	16
Harç	1	1	1	1
Maden Resmi	5	5	5	4
Toplam	128	165	166	178

Kaynak: (Eldem, 1970:245-246).

Tablo-4 incelendiğinde vergi yükünün çok büyük bir kısmının köylülere yüklendiğı görülmektedir. Bunun iki temel nedeni bulunmaktadır. Birincisi Osmanlı ekonomisinin tarıma dayalı olması, ikincisi ise kentlerde yaşayan yabancıların imtiyazlarıdır. Osmanlı köylülerin tüm gelirlerini vergilendirmeye çalışmış buna karşın kentlerdeki kazançları ise neredeyse istisna bırakmıştır. Tarımdan alınan aşar vergisinin tüm vergiler içindeki oranının %50'leri geçmesi köylünün üzerinde büyük bir baskı unsuru oluşturmuştur. Toplam vergi gelirleri içinde köylerden alınan ağnam vergisi tek başına kentlerden alınan tüm vergiler toplamından daha fazla yer tutmuştur.

İttihatçılar meşrutiyetin ilanıyla birlikte mali düzenlemelere gitmiş, israf ve yolsuzluğun önüne geçmeyi amaçlamıştır. İttihatçılar harcamaların şatafata ve gösterişe değil yatırımlara aktarılmasını sağlamıştır. Örneğin Cavid Bey, Maliye Bakanlığı döneminde 800 olan bakanlık çalışan sayısını 400'e düşürmüştür. İlk kez Cavid Bey döneminde Maliye Bakanlığı devlet bütçesini hazırlayıp Meclise takdim etmiştir (Karbi, 2020:357).

Tablo-5: Giderlerin Türlerine Göre Dağılımı (1905-1917)

Gider Türü	1905-1906		1916-1917	
	Bin Kuruş	(%)	Bin Kuruş	(%)
Toplam Giderler	2.196.223	100	3.972.472	100
Askeri Harcamalar	794.107	36,2	1.208.966	30,4
İç İşleri	138.225	6,3	174.883	4,4
Dış İşleri	25.040	1,1	36.409	0,9
Sultanın Harcamaları	92.226	4,2	51.992	1,3
Maliye	135.033	6,1	446.472	11,2
Borç Yönetimi	716.297	32,6	1.058.912	26,7
Sağlık	9.721	0,4	24.127	0,6
Adalet	79.514	3,6	112.774	2,8
Bayındırlık-Ulaştırma	82.971	3,8	171.374	4,3
Eğitim	1.151	0,1	104.323	2,6
Vakıflar	17.084	0,8	36.889	0,9
Sosyal Güvenlik	75.449	3,4	529.553	13,3
Diğer	29.405	1,3	15.798	0,4

Kaynak: (Güran, 2003: s15).

Asker kökenli olan İttihatçılar kritik askeri harcamalar yapmış, bir yandan orduyu modernize ederken diğer yandan israfı engellemiştir. 1905-1906 yıllarında askeri harcamaların toplam harcamalar içindeki oranı %36,2 iken bu rakam 1916-1917 yıllarında %30,4'e düşürülmüştür. İttihatçılar sultanın harcamalarını sınırlandırmış, maliyenin bütçesini artırarak mali denetim ve etkinliği sağlamaya çalışmıştır. 1905-1906 yıllarında borç yönetimi için ayrılan tutar toplam harcamaların %32,6'sı iken bu oran 1916-1917 yıllarında %26,7'ye düşürülmüştür. Sağlık ve bayındırlık alanında projeler geliştirilmiş ve kaynak tahsis edilmiştir.

3.2. Demografik Politikalar Ve Sonuçları

Osmanlı Devleti 19 ve 20. Yüzyılda toprak kayıpları yaşamış, bu kayıplar neticesinde elden çıkan topraklardaki Türkler göç etmek zorunda kalmıştır. Bu göçler, demografik ve ekonomik sonuçlar doğurmuştur.

3.2.1. Balkan Göçleri ve İskan Politikası

Balkan savaşları esnasında Türkler büyük acılar çekmişlerdir. Balkan Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Türkler özellikle Sırp ve Yunan zulmünden kurtulmak ve hayatlarını sürdürebilmek için İstanbul'a doğru göç etmeye başlamıştır. Yüzyıllardır yaşadıkları topraklardan canlarını kurtarmak için hızlıca güvenli bölgelere ilerleyen göçmenler, Anadolu'ya ulaşmak için ilk olarak Manastır'da toplanmış sonra Selanik'e geçmiştir. Osmanlı Devleti göçmenlerin yurda nakli için gemiler göndererek onları İstanbul, İzmir ve Antalya limanlarına sevk etmiştir (Kaya, 2013:2-3).

Balkanlardan gelen muhacirler İstanbul'da büyük bir sefalet ve acı içerisinde kalmıştır. Hem kargaşayı önlemek hem de muhacirlerin hayatlarını düzene sokmak adına İttihat Terakki yönetimi iskân politikasını hayata geçirmiştir. Dâhiliye Nazırı Talat Bey iskân politikasını mecliste şu şekilde dile getirmiştir; "*Efendim, malumu aliniz Balkan Harbini*

müteakip Memlekete birçok İslam muhacir gelmeye başladı. Miktarı o kadar kesiftir ki, Memleketin asayiş ve inzibatını haleldar edebilecek bir dereceyeydi. Bunların bir an evvel vilayata sevk ve iskânı lüzumu ve zarureti görüldü ve kendi bütçesi dairesinde bulunan para ile o maksadı kısmen Hükümet temin etti....” (Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi: 1331: 572). Talat Bey muhacirlerin iskânı için gerekli çalışmaları yaparak önemli bir iskan politikası başlatmıştır.

Tablo-6: Balkan Savaşları Sonrası Muhacirlerin Bölgelere Göre İskânı

Bölge	Nüfus	Hane
Adana	6.381	1.276
Ankara	9.335	2.111
Aydın (İzmir)	145.320	29.128
Edirne	81.542	17.368
Erzurum	6	1
İstanbul	3.609	959
Halep	10.504	2.099
Hüdavendigâr (Bursa)	18.317	4.650
Suriye	3.187	637
Sivas	10.805	2.169
Kastamonu	88	16
Konya	3.511	638
Mamuretülaziz (Elazığ)	242	48
Van	27	5
Eskişehir	6.771	1.153
Bolu	9.088	1.236
Canik	566	118
Çatalca	3.875	619
Karesi	5.932	1.493
Kal'al Sultaniye (Çanakkale)	14.687	2.961
Kayseri	1.445	328
Menteşe (Muğla)	855	171
Toplam	339.074	62.704

Kaynak: (Bardakçı, 2022:39).

İttihat ve Terakki yönetimi Balkanlar'dan gelen muhacirleri Anadolu'ya homojen bir şekilde iskân etmeyi amaçlamıştır. İskân politikasında Aydın (İzmir) öncelikli tutulmuş ve 145.000 muhacir bu bölgeye iskân edilmiştir. Aydın'da Rumların azımsanmayacak nüfus yoğunluğu ve etkinliği, Aydın'ın öncelikli il tutulmasını gerektirmiştir. Aydın'dan sonra en fazla muhacirin yerleştirildiği bölge Edirne olmuş, Edirne'ye 80.000 muhacir iskân edilmiştir. Edirne'nin Balkanlar'a coğrafi olarak yakınlığı, muhacirlerin iskân edilmesinde etkin faktör olmuştur.

İttihat ve Terakki yönetimi uyguladığı iskan politikasıyla, muhacirleri terk edilmiş veya tarımsal olarak verimli topraklara yerleştirmiş, bu sayede hem terk edilmiş bölgelerin imara açılmasını hem de işlenmeyen toprakların işlenerek üretimlerinin artırılmasını hedeflemiştir. Balkanların elden çıkması ve bu bölgeden gelen göçler Osmanlı ekonomik ve toplumsal düzeninde değişimlere yol açmıştır. İskân siyaseti sayesinde tarımsal üretim artmıştır. Tarımsal üretimin artmasının en önemli nedeni göçmenlerin tarımda modern usulleri kullanmalarıdır. Balkanlar'da yaşayan Osmanlı vatandaşları Anadolu'da yaşayan vatandaşlara göre üretimde daha modern tekniklere hâkimdiler (Baytal, 2018:20-23). Gelen göçmenler sadece tarımın değil sanayi ve ticaretin de gelişmesinde etkin rol oynamışlardır.

Balkanlar'da ticaretle uğraşıp Anadolu'ya göç edenler Anadolu'daki Rum tacir tekeline son vermişlerdir.

Göçmenler bilgi ve tecrübelerini Anadolu'ya aktarmışlar ve Anadolu'nun yeniden inşası konusunda önemli rol oynamışlardır. Göçmenler sayesinde Anadolu'da rekabet ortamı sağlanmıştır. Rekabet ortamıyla birlikte üretimde kalite ve verimlilik artışları meydana gelmiştir. Yaşanan bu göçler sonrasında Anadolu demografik olarak daha homojen bir yapı kazanmış ve bölgede Türk ağırlığı artmıştır. Balkanlardaki yaşanan zulümlerden sonra Osmanlılık düşüncesi tamamen çürümüş, Türkçülük düşüncesi öne çıkmıştır (Yıldırım, 2012:90).

3.2.2. Ermeni Olayları

Ermeniler yüzyıllar boyunca Osmanlı topraklarında Türklerle birlikte huzur içinde yaşamış fakat 19. Yüzyılda milliyetçilik akımı nedeniyle bağımsız bir devlet kurma hayaline kapılmış ve emperyalist devletlerin destekleri ile isyanlar çıkarmışlardır.

3.3.2.1. Ermeni Tehcirine Giden Süreç

Ermeniler özellikle 93 harbinden sonra batılı devletler tarafından silahlandırılmış ve isyanlara teşvik edilmiştir. 1890 yılında Erzurum ve civarında ayaklanmalar başlamıştır. 1893 yılında Merzifon'da askerlerimize ateş açılmış ve 25 askerimiz şehit edilmiştir. 1894 yılında Tokat'ta posta arabası soymaya yeltenmişler ve bir jandarmayı şehit etmişlerdir. Çıkan olayların en büyüğü Sason'da (Batman) vuku bulmuştur. Sason'da Ermeni teröristler Mihran Damadyan ve Hamparsum Boyacıyan tarafından halk isyana teşvik edilmiş ve bir ayaklanma meydana gelmiştir. Üç bin ermenin katıldığı bu isyan hareketi güvenlik güçleri tarafından bastırılmış, huzur ve güven ortamı tesis edilmiştir. Bastırılan isyan sonrası Avrupa basını öldürülen Ermenilerin sayılarını abartarak Osmanlı'ya baskı kurmaya ve Osmanlı'yı yıpratmaya çalışmıştır (Yılmaz, 2014:2838-2839).

Ermeni çeteler özellikle Doğu Anadolu bölgesinde Müslüman Türk halkına zulümler uygulamışlardır. Bu zulümler muntazam bir şekilde planlanmıştır. Katliam yapacakları bölgeden Hristiyan halkı uzaklaştırmışlar ve daha sonra köylerde kalan Türkleri toplu bir şekilde katletmişlerdir. Katledilen halkın bütün eşya ve hayvanları yağmalanmıştır (Karadeniz ve Kara, 2010:1556). Ülke bir yandan cephede savaşırken bir yandan da eli silahlı Ermeni komiteleriyle uğraşmak zorunda kalmıştır. Ermenilerin yaptıkları karşısında daha fazla anlayış gösteremeyen İttihat ve Terakki hükümeti hazırlıklara başlamıştır. Çalışmalar neticesinde 26 Mayıs 1915'te Dâhiliye Nezareti Sadarete tehcirin gerekçelerini izah eden bir tezkere göndermiştir. Tezkere 27 Mayıs günü tartışılmış ve tehcir kabul edilmiştir (Memmedli ve Memmedli, 2018:348).

3.2.2.2. Ermeni Tehciri ve Sonuçları

Tehcirin ana amacı dört bir cephede savaşan Osmanlı ordusunun lojistik yollarını kesen Ermenileri dağıtmaktır. Bu sebepten dolayı zorunlu bir şekilde göçe tabi tutulan Ermeniler savaş bölgesinden uzaktaki Suriye, Şehri-Zor bölgelerine göç ettirilmiştir. Sevin kolay ve güvenli bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamak adına ana yollar ve demir yolu tercih edilmiştir. Güvenliğin sağlanabilmesi için göçmenler en fazla 2000 kişilik gruplar halinde sevk edilmiştir (Halaçoğlu, 2004:10).

Tehcir sürecinde sevk ve iskânın nasıl ve ne koşullarda gerçekleşeceği ile ilgili hükümet tarafından bir talimatname yayınlanmıştır. 15 maddeden oluşan talimatnamede göçe tabi tutulan Ermenilerin nasıl ve nerelere sevk edileceği, sevk edildikleri yerlerdeki arazi tahsisleri

ve iaşeleri detaylı bir şekilde planlanmıştır (Halaçoğlu, 2006:52-53). Sevk sürecinde bazı aksaklık ve olumsuz durumların yaşanması dönem şartları değerlendirildiğinde gayet tabiidir. Osmanlı bir tarafta cephe savaşırken, diğer tarafta ise tüm Osmanlı halkının iaşesi ile meşgul olmuştur. Bu olağanüstü şartlarda dahi isyancı Ermenilerin tehcirinde gerekli önlemler alınmıştır. Merkezden gelen talimatları uygulamayan ve sevk sırasında görevini ihmal eden 1397 kişi Divan-ı Harb'te yargılanmış ve gerekli cezalar tatbik edilmiştir (Türkdoğan, 2006:104-105).

Osmanlı'da cihan harbi sırasında hastalıklar ve tarımsal üretimin savaş koşullarında azalmasına bağlı beslenme yetersizliğinden dolayı 3 milyon kişi ölmüştür. Harp döneminde ölen Ermenilerin de büyük bir kısmı açlık ve hastalıktan ölmüştür. Bu şartlara ilaveten Kürt eşkıyaların da Ermenileri öldürmelerine rastlanmaktadır. Kürt eşkıyaların Ermenilere saldırma sebebi sevk başlamadan önce Ermenilerin bölgede yaptıkları katliamlardır (Halaçoğlu, 2006:73). Ermenilerin sevk sırasında kayıpları incelendiğinde 7.000 civarında Ermeni'nin, Kürt eşkıyalar tarafından öldürüldüğü gözlenmektedir. Sevk sırasındaki Kürt eşkıya baskınları için hükümet gerekli tedbirleri almış ve ihmalleri olan memurlar yargılanmıştır. Sevk sırasında tüm dünyayı etkisi altına alan salgın hastalıklar sebebiyle de yüz bin Ermeni hayatını kaybetmiştir. Buna ilaveten sevk ve iskân kanunu dışında kalan fakat kendi istekleri ile Kafkasya bölgesine göç eden Ermeni kabileleri ise iki yüz bin kayıp vermiştir. Toplamda bu dönemde Anadolu ve Kafkasya'da hayatını kaybeden Ermeni sayısı üç yüz bini bulmaktadır. Bu rakam çok yüksek görünse de Avrupalı devletlerde de durum farklı değildir. Aynı yıllarda İtalya'da 274 bin, Almanya'da ise 187 bin insan aynı sebeplerden hayatını kaybetmiştir (Halaçoğlu, 2006:20-21).

Birinci Dünya Savaşı sonrası Osmanlı Devleti göçe tabi tutulan Ermenilerin geri gelmelerine olanak sağlayan bir kararname yayınlamıştır. Sevr'in hemen öncesinde Osmanlı topraklarında yaşayan Ermeni sayısı 644.900'dür. Osmanlı'ya ait 20 Mart 1919 tarihli bir belgede 232.679 Rum ve Ermeni'nin geri dönüş yaptıkları, evlerinin ve eşyalarının iade edildiği bilgisi yer almaktadır (Halaçoğlu, 2006:89-90). Bu dönemki gerçekleşen göçler neticesinde 1918 yılında Anadolu'daki Ermeni nüfusu 1914 yılında göç başlamadan önceki düzeyine ulaşmıştır. 1914 yılında Anadolu'da 774 bin Ermeni yaşarken, 1918 yılında 794 bin Ermeni yaşamaktadır. Tehcir gereği gönderilen Ermenilerin büyük bir kısmı geri dönmüştür (Şenol, 2006:76).

3.3. Sosyal Politikalar Ve Sonuçları

İttihat ve Terakki'nin uyguladığı politikaların en önemli sosyal sonuçları kadınlara yönelik pozitif politikalar ve milli burjuvazinin oluşturulmasıdır.

3.3.1. Kadınlara Yönelik Politikalar

İttihat ve Terakki yönetimi kadınların modernleşmesini ve çalışma hayatında etkin rol almasını benimsemiştir. İttihat ve Terakki yönetimine kadar kadınlar çalışma hayatında sadece öğretmenlik yaparken, bu süreçten sonra kadınların aktif iş yaşamına geçmeleri teşvik edilmiştir. Kadınların ticarete başarı gösterebilmeleri adına İnas Darülfünun'da Ticaret Mektebi Alisi ismiyle bir şube kurulmuş ve kadınlara ticaret dersleri verilmiştir. Bu sayede İttihatçılar kadınları eğiterek ticari yaşama adapte etmeye çalışmış, bu çabalar neticesinde kadınlar farklı sektörlerde iş hayatına atılmıştır (Aydın, 2015:87). Kadınların çalışma hayatına yönlendirilmesi, iş hayatına hızlıca adapte olmalarına neden olmuştur. Eğitim olanakları kız öğrencileri de kapsayacak şekilde yaygınlaştırılmış, kız okulları, sanat okulları ve kadın eğitim merkezleri açılmıştır (Lewis, 2020:311).

8 Ekim 1917 tarihinde “Aile Hukuku Kararnamesi” yürürlüğe girmiştir. Kararname evlilik ve boşanma süreçlerinin resmi bir şekilde yapılmasını ve devlet kontrolünü öngörmüştür. Ayrıca evlilik yaşlarına da sınırlama getirilerek kadınlarda 17, erkeklerde ise 18 yaş sınır olarak belirlenmemiştir. Çok eşliliğe sınırlama getirilmiş, erkeklerin ikinci bir hanımla evlenmesi ilk eşinin rızasına bağlanmıştır. Kararnamede çocuk büyütme ve nafaka gibi hususlara da yer verilmiştir (Kurnaz, 1991:60).

3.3.2. Milli Burjuvazinin Oluşturulması

Osmanlı imparatorluğunda burjuva sınıfı Avrupa’daki gibi doğal bir süreçle gerçekleşmemiştir. Avrupa’da burjuva sınıfı sanayi devrimi sonrası kendiliğinden meydana gelirken, Osmanlı’da burjuva sınıfı devlet eliyle oluşturulmaya çalışılmıştır (Ersoy, 2018:1559-1560).

İttihatçılar, Türklerin ekonomiyi kontrol altında tutması gerektiğini, burjuva sınıfı meydana getirmeden imparatorluğun modernleşmesinin mümkün olmadığını düşünmüştür. Ziya Gökalp, Türklerin imparatorluk içerisinde genellikle tarım ve memuriyetle ilgilenmelerini eleştirerek sadece köylü ve memurdan bir ulus olamayacağını, burjuva sınıfı olmadan ulusun güçsüz kalacağını şu şekilde vurgulamıştır: “*Hâlbuki zihni melekelerin, irade ve seciyenin inkişaf ve tekâmülü sanayi, imalat gibi faal meşgalelerle, ticaret ve serbest sınıflar gibi iktirahi hareketlerle husule gelir. Bundan dolayıdır ki köylü ve memur sınıflarına inhisar eden bir kuvvetten teşkilat yapmak iktidarı münselib olur... Memleketimizde kuvvetli bir hükümet teessüs edememesi, Türklerin iktisadi sınıflardan mahrumiyeti yüzündendir. Hangi millette hükümet, iktisadi sınıflara istinad ederse orada hükümet gayet kuvvetli olur...*” (Vural, 2016:111-112)

Dönemin aydınları, halkı yerli malı ürünler kullanmaları ve Türk tacirleri desteklemeleri konusunda yazılar yazmıştır. Celaleddin Sudi Bey’in yerli malının kullanılması için yazdığı yazının içeriği şu şekildedir: “*Ecnebilerin yaldızlı fantazi eşyalarını, hile ve terkipleri muzur ve sıhhati ihlal eden ve memleketlerinde satılamayıp gönderilen ürünlerini almamayı taahhüt edelim. Bu hususta Avrupa’ya bir daha gelmemek üzere verdiğimiz para büyük bir yekün teşkil ettiğinden dolayı bizde zaruret gittikçe ziyadeleşiyor.... Bizim bin meşaggatle kazandığımız paralarla ecnebler mesut yaşıyorlar. Halbuki köylülerimiz odun yerine tezek yakıp ağaç köküş yiyor çöllerde arpa arıyorlar.... Bundan böyle ecnebi malı kullanmakla bu toprağı lekedat etmeyelim. Mecbur olmadıkça ecnebilere para vermeyelim. İktisad edelim ve paralarımızı öz Osmanlı kumpanyalarına sigorta edelim...*” (Toprak, 2017:688-689). Bu bağlamda gazeteler halkı milli tacirlere yönlendirmiştir. Yerli ürünlerin reklamı yapılmış, milli iktisat bilinci halka aktarılmaya çalışılmıştır.

1908–1918 sürecinde yaşanan gelişmeler iktisadi alandaki dini ve etnik yapının devlet eliyle değiştirilmesine neden olmuştur. Meşrutiyetin ilanından itibaren milli iktisat ve yerli malı kullanımı konusunda bilinçlenen halk, yaşanan siyasi olaylara iktisadi tepkiler vermeye başlamıştır. Sivil boykot hareketleri Müslüman Türklerde aynı türden bir yapının birlikte hareket etmesini sağlamıştır. Avusturya’nın Bosna-Hersek’i ilhakı ve Girit’in Yunan işgali hadiselerine halk tepkisini boykotlarla ifade etmiştir. Osmanlı topraklarını işgal eden ülkelerin mallarının alınmaması konusunda protestolar düzenleyen vatandaşlar, halkı yabancı mallar yerine yerli ürünlere teşvik etmişlerdir (Akkuş, 2008:127).

3.4. Siyasal Politikalar Ve Sonuçları

İttihat ve Terakki meşrutiyeti ilan ettirmiş ve bu sayede siyasal yönetimde değişimler meydana gelmiştir. İttihatçıların mecliste olduğu 1908-1918 döneminde siyasal politikaların önemli sonuçları olmuştur.

3.4.1. Demokrasi Bilincinin Oluşturulması

İkinci Meşrutiyetin ilanı ile birlikte Abdülhamid'in yönetimine son veren İttihat ve Terakki, meclisin bir daha kapanmasının önüne geçmek adına 1909 yılında Kanuni Esasi'de değişiklikler yapmıştır. Bu değişiklikler neticesinde meclis daha güçlü hale gelmiş, meşrutiyet yönetim daha da güçlenmiştir (Tunaya, 2009:157-158).

1908 yılından itibaren siyasi partiler kurulmaya başlanmıştır. Nitekim 1911 yılında İttihat ve Terakki'ye muhalefet etmek amacıyla Hürriyet ve İtilaf Fırkası kurulmuştur. İtilafçıların amacı meşrutiyet öncesi düzene geri dönmektir. Osmanlıda 1908 yılında başlayan özgürlük ve hoşgörü ortamı yavaş yavaş sert muhalefete doğru evrilmiştir. Siyasi partilerin birbirlerine düşmanca bakmaları demokrasiye zarar vermiştir. 1912 yılında gerçekleştirilen seçimler ve 1913 yılında gerçekleşen Bab-ı Ali Baskını demokrasimize sekte vurmuştur. Yaşanan bu gelişmeler İttihat ve Terakki'yi tek parti konumuna sürüklemiş ve parti 1918 yılına kadar tek parti iktidarı olarak faaliyetlerine devam etmiştir (Haytaoğlu, 1997:47). Eli sopalı seçimler olarak ifade edilen 1912 seçimleri bu yönüyle negatif bir etki oluştururken, seçime birden fazla siyasi partinin katılması demokrasi bilinci açısından önemlidir (Kaan, 2021: 354).

3.4.2. İstanbul'un İşgal Süreci ve Mebusan Meclisinin Kapatılması

Cihan harbinin son zamanlarında Osmanlı'nın ve İttifak Devletleri'nin savaşın kazanılabileceğine dair ümitleri yok olmuştu. Gazetelerde barış yapılmasının gerekliliği üzerine yazılar yazılmıştı. Bu yazıların en dikkat çekenini ise İkdam Gazetesinin 28 Ağustos 1918 tarihli manşeti idi: "Günde yedi bin kişi ölüyor, bu hal karşısında barışa engel ne?" (İkdam Gazetesi, 1918).

29 Eylül 1918 tarihinde Bulgaristan'ın savaştan çekilmesi Osmanlı için son ümidin de yok olmasıydı. Çünkü Bulgaristan, Osmanlı ve Almanya arasındaki kara bağlantısını sağlıyordu. Bulgarların çekilmesiyle Osmanlı'nın lojistik desteği de kesilmişti ve bu şartlarda savaşın devam etmesi olanaksızdı. 5 Ekim 1918'de Talat Paşa ateşkes talebinde bulundu. Fakat bu talebe cevap bile verilmedi çünkü İngilizler; Filistin, Şam ve Beyrut'ta hızla ilerliyorlardı. Amaçları barış anlaşması imza edilene kadar istedikleri toprakları ele geçirmektir (Kaştan, 2019:197-198). Osmanlı hükümetinin baskısı ve talepleri sonucunda 26 Ekim 1918 tarihinde Mondros'ta barış görüşmeleri başlamış ve görüşmeler neticesinde 30 Ekim 1918 tarihinde ağır şartlarda barış sağlanmıştır (Çelik, 2013:124-125). 16 Mart 1920 tarihinde İtilaf devletlerince İstanbul resmen işgal edilmiştir. İşgal erken saatlerde başlamış, planlanan birçok alan işgal edilmiş ve sıkıyönetim ilan edilmiştir. Meclis İngilizler tarafından basılmış Rauf Orbay ve Kara Vasıf Beyler başta olmak üzere çok sayıda kişi Malta'ya sürülmüştür (Erdem, 2005:679-684).

İstanbul'un işgali ve meclisin kapanmasından sonra devletin 3 temel erkenden yasama erki ortadan kalkmıştır. Meclisin kapanması Mustafa Kemal Paşa ve Heyeti Temsiliye'ye meclisin Ankara'da toplanma imkânını tanımıştır. Mustafa Kemal Paşa dağıtılan meclis üyelerini de Ankara'ya davet ederek milli bir meclis toplayacağını tüm yurda duyurmuştur (Özdemir, 2000:98-99).

3.4.3. Milli Mücadele Süreci

İttihat ve Terakki'nin on yıl süren iktidarı ateşkes anlaşması ile son bulmuş ve Osmanlı toprakları işgale uğramıştır. İttihatçıların planlarına göre savaş kaybedilirse Anadolu'da direniş başlayacak ve bu sayede vatanın kurtuluşu ve bağımsızlığı sağlanacaktı. Bu kapsamda hazırlıklar yapılmış, Teşkilatı Mahsusa Başkanı Kuşçubaşı Eşref Beyin Salihli'deki çiftliğine silah, para ve tahıl stoklanmıştır. Anadolu'nun iç kesimlerinde örgütlenmeler yapılmış ve direnişin yöneticileri belirlenmiştir. Ecevid ormanlarında, Sille dağlarında, Toroslarda, Pozantı'da, Ankara Kalesinde, Bozdağ ve Madran'da silah ve cephane depolanmıştır. Yapılan bu hazırlıkla direniş hareketinin elli yıl devam edebileceği düşünülmüştür (Demirbaş, 1999:93-94).

Direniş örgütleri içerisinde Enver Paşa tarafından kurulmuş olan Teşkilatı Mahsusa büyük önem arz etmektedir. Mütareke döneminde kurulan örgütler genellikle Teşkilatı Mahsusa içerisinden doğmuştur. İtilaf devletleri İstanbul ve Anadolu arasındaki istihbarat ve lojistik desteğini önlemek istemiş, Teşkilatı Mahsusa üyeleri ise bütün engellemelere karşın Anadolu'ya lojistik ve istihbarat desteği sağlamıştır. Bu dönemde direnişe büyük katkı sağlayan bir diğer örgüt ise Karakol Cemiyeti'dir. Karakol Cemiyeti Enver ve Talat Paşaların teklifleri ile Kara Kemal ve Kara Vasıf Beyler tarafından kurulmuştur. Mondros anlaşmasından kısa bir süre sonra kurulan bu cemiyetin amacı İttihatçıları bir arada toplayarak direniş hareketine destek vermektir. Karakol Cemiyeti yurdun dört bir yanında teşkilatlanmayı temel prensip olarak edinmiştir. Cemiyet 1920'den itibaren isim değiştirerek Zabitan grubu adıyla faaliyetlerine devam etmiştir. Zabitan grubu teşkilatlanmasına gümrük memurları ve silah deposu görevlilerini katarak, Anadolu'ya silah sevkiyatlarını gerçekleştirmiştir (Türkmen, 2001:241-244).

Milli mücadele temel olarak milliyetçilik ekseninde gerçekleşmiştir. Milliyetçiliğin güçlenmesinde en etkili faktör İttihat ve Terakki Cemiyetidir. Fakat milliyetçilik İttihat ve Terakki'yi aşarak İttihatçı olmayan aydınlar tarafından da benimsenmiştir. Milli direniş hareketi hem milliyetçi aydınlar hem de İttihatçı kadrolar tarafından gerçekleştirilmiştir. İttihatçıların benimsediği ve bir disiplin haline gelmesini sağladıkları milliyetçilik, vatanın kurtulmasında öncü olan kadroyu birleştiren düşünce olmuş ve bu kadro Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmuştur (Demirbaş 1999:95).

4. SONUÇ

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Türk tarihindeki yeri ve önemi şüphesiz büyük önem arz etmektedir. Kökleri Yeni Osmanlılar ve Jön Türklere dayansa da kısa sürede ülke çapında hızla teşkilatlanmaları takdire şayandır. İttihatçılar Osmanlı İmparatorluğu'nu düştüğü darboğazdan kurtarmanın ilk yolu olarak 2. Abdülhamid'i tahttan indirmek olarak görmüştür. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte ülkede tekrar seçimler yapılmış ve demokrasi bilincinin temelleri atılmıştır. İttihatçılar iktidarı tam olarak ele aldıkları 1913 yılından itibaren iktisadi ve mali politikalarını uygulamaya çalışmış, ticaretin millileşmesi, sanayileşmenin artırılması için teşvik programları uygulamışlardır. Tarımda makineleşmenin hızlanmasını sağlamış, vergi yükünü ise adil bir şekilde tabana yaymayı amaçlamışlardır. İktisadi ve mali politikaların uygulama sürecini sekteye uğratan durum ise 1. Dünya Savaşı'dır. İttihatçılar yönetimi devraldıktan kısa bir süre sonra patlak veren savaş, modernleşme politikalarının tam anlamıyla uygulanmasının önüne geçmiştir.

İttihat ve Terakki yönetimi Balkan Savaşları neticesinde meydana gelen büyük göç dalgalarını muntazam bir şekilde iskân ederken patlak veren Dünya Savaşı, Ermeni olaylarını da tetiklemiştir. Savaş sürecinde ikinci bir iskân politikası olarak mecburi nedenlerle Ermeni

Tehciri gerçekleştirilmiştir. Ülke dört bir cephede savaşırken doğuda ve batıda meydana gelen iki büyük göç ve iskân politikasını tamamlayan İttihat ve Terakki yönetimi nüfus politikaları açısından büyük bir sınavı başarıyla tamamlamıştır. İttihat ve Terakki'nin politikalarının en büyük sonucu modern Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıdır. Yeni kurulan cumhuriyet yıllarca İttihat ve Terakki'nin iktisadi ve mali politikalarını sürdürmeye devam etmiştir.

5. KAYNAKÇA

- Ahmad, F. (1999). İttihat ve Terakki (1908-1914). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Akkuş, T. (2008). Bir iktisadi siyasa projesi: milli iktisat ve Bursa. Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi, 16, 119-141.
- Akşin, S. (2009). Jön Türkler ve İttihat Terakki. İstanbul: İmge Yayınları.
- Armaoğlu, F. (1997). 19. yüzyıl siyasi tarihi (1789-1914). Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Armaoğlu, F. (2020a) 19. yüzyıl siyasi tarihi (1789-1914), İstanbul: Kronik Yayınları.
- Armaoğlu, F. (2020b). 20. yüzyıl siyasi tarihi. İstanbul: Kronik Yayınları.
- Arslan, C. B. (2016). Birinci Dünya Savaşı ve harp vergisi. Akademik Bakış Dergisi, 57, 73-83.
- Atatürk Ansiklopedisi, (2022). Milli Türk Ticaret Birliği, (Erişim) <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/milli-turk-ticaret-birligi/> 03 Aralık, 2022
- Avcıoğlu, D. (1998). Türkiye'nin düzeni. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Aydın, H. (2015). Meşrutiyetten Cumhuriyete Türkiye'de kadın. Current Research in Social Sciences, 1(3), 84-96.
- Ballı, E. (2017). Birinci Dünya Savaşı yıllarında İttihat ve Terakki'nin şeker politikası. Uluslararası Birinci Dünya Savaşı'nın 100. Yılı Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 2, 13-14.
- Bardakçı, M. (2022). Talât Paşanın evrak-ı metrukesi. İstanbul: Turkuvaz Yayıncılık.
- Baytal, Y. (2018). Balkanlardan anayurda yapılan göçler ve Türkiye açısından sonuçları (1912-1925). Turkish Studies Dergisi, 13, 13-18.
- Cengiz, S. A. (2012). Maliye Nazırı Mehmet Cavid Bey dönemi (1908-1926) iktisadi mali görüş ve uygulamaları. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Coşkun, Y. (2015). 1908-1918 Millî İktisat Dönemi üzerine bazı notlar. Birinci Dünya Savaşı'nın yüzüncü yılında meşrutiyet'ten cumhuriyet'e vatan savunması (127-139). Ankara: Koleksiyoncular Derneği, Mattek Matbaacılık.
- Çavdar, T. (1991). İttihat ve Terakki. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çelik, A. (2013). Mondros Mütarekesi öncesinde Osmanlı kamuoyunda sulh tartışmaları. Tarih Dergisi, 56, 87-127.
- Demir, Y. (2012). Jön Türkler ve siyasetlerine yönelik farklı bir algılama: muhafazakârlar. 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi, 1(2), 105-121.
- Demirbaş, O. (1999). İttihat Terakki Cemiyeti ve milli mücadele. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

- Eldem, V. (1970). Osmanlı İmparatorluğu'nun iktisadi şartları hakkında bir tektik. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Eldem, V. (1994). Harp ve mütareke yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomisi. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Erdem, Ş. C. (2005). İtilâf devletlerinin İstanbul'u resmen işgali ve faaliyetleri. Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi, 21(62), 677-693.
- Erdoğan, M. (2019). Osmanlı'dan Cumhuriyete Türk iktisat düşüncesinde tarım ve kalkınma. Türkiye'de Tarım Politikaları ve Ülke Ekonomisine Katkıları Uluslararası Sempozyumu. Şanlıurfa: 12-14 Nisan.
- Ersoy R. (2018). Kültür, siyaset ve milli burjuvazi. Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 9(16), 1547-1565.
- Gökbunar, A. R. (2006). Osmanlı'dan Cumhuriyete mali sistemdeki değişimlerin toplumsal yapı üzerine etkisi. H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 24(2), 177-203.
- Gökbunar, R. & Bursalıoğlu, S. (2012). Âşar vergisi uygulamasının sosyo-ekonomik sonuçları. K. Çelebi (Editör), Mali sosyoloji üzerine denemeler (61-96). Ankara: Maliye Bakanlığı Yayınları.
- Gözcü, A. (2016) I. Dünya Savaşı ve Osmanlı Devleti'nin gündelik hayatından kesitler. Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, XVI(32), 133-169.
- Güran, T. (2003). Osmanlı malî istatistikleri bütçeler 1841-1918. Ankara: TC Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü.
- Halaçoğlu, Y. (2004). Ermenilerin Suriye'ye nakli: sürgün mü, soykırım mı? belgeler. Ankara: Ankara Ticaret Odası Yayınları.
- Halaçoğlu, Y. (2006). Sürgünden soykırıma Ermeni iddiaları. İstanbul: BKY Yayınları.
- Haytaoğlu, E. (1997). Türkiye'de demokratikleşme süreci ve 1945'te çok partili siyasî hayata geçişin nedenleri (1908-1945). Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 3, 46-56.
- İkdam Gazetesi, (1918). 28 Ağustos.
- Kaan, O. (2021). II. Meşrutiyet dönemi siyasal gelişmelerinin Türkiye demokrasi tarihine etkileri. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi, 10(1), 345-368.
- Karadeniz, Y. & Kara, H. (2010). Ermenilerin Osmanlı Devleti'ndeki durumu ve Kağızman'da Ermeni Mezalimi (1918-1920). Turkish Studies, 5(3), 1543-1565.
- Karbi, B. (2020). İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin milli iktisat siyaseti ekseninde Almanya'nın Osmanlı nüfuz politikası. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 67, 347-368.
- Kasalak, K. (2012). Teşvik-i Sanayi Kanunları ve Türkiye'de sanayileşmeye etkileri. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi, 27, 65-79.
- Kaştan, Y. (2019). Mondros Ateşkes Antlaşması'nın Alman basınında yansıması (ekim-kasım 1918). Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 6, 89-211.
- Kaya, M. (2013). Balkan savaşları sırasında Anadolu'ya göçler ve karşılaşılan sorunlar. History Studies International Journal of History, 5, 1-16.

- Korkmaz, E. (2020). Birinci Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı Devleti'nde karaborsa. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 66, 241-279.
- Kurnaz, Ş. (1991). Cumhuriyet öncesinde Türk kadını (1839-1923). Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Kurt, İ. (2012). İttihat ve Terakki döneminde Osmanlı ekonomisi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Lewis, B. (2020). Modern Türkiye'nin doğuşu. Çev: Boğaç Babür Turna, Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, (1325). 1.Devre, Cilt 1, İçtima Senesi 2, 7 Kânunuevvel.
- Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, (1325). 1. Devre, Cilt 5, İçtima Senesi 1, 18 Haziran.
- Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, (1331). 3. Devre, Cilt 1, İçtima senesi 1, 12 Teşrinievvel.
- Memmedli M., & Memmedli, S. (2018). Doğu Anadolu'daki Ermeni faaliyetleri (1914-1918). Bölgesel Araştırmalar Dergisi, 2(2), 333-365.
- Örs, O. (2013). Kuruluşundan Birinci Dünya Savaşına kadar İttihat Ve Terakki Cemiyeti. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 51, 679-716.
- Özdemir, M. (2000). İstanbul'un işgalini takip eden dönemde Türk milletinin egemenlik haklarını ele almasına yönelik çalışmalar. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 16(46), 89-116.
- Söğütlü, İ. (2010). Jön Türkler ve batılılaşma. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(1), 1-28.
- Şenol, K. S. (2006). 1915 Ermen Tehcirinin sosyo-ekonomik boyutları (güzergâh, yardımlar, demografi). İstanbul: Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Tanin Gazetesi, (1912). 11 Temmuz.
- Tanin Gazetesi, (1917). 1 Mart.
- Tasviri Efkâr Gazetesi, (1917). 4 Kasım.
- Toprak, Z. (2016). İttihat Terakki ve cihan harbi savaş ekonomisi ve Türkiye'de devletçilik 1914-1918. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Toprak, Z. (2017). Türkiye'de milli iktisat 1908-1918. İstanbul: Doğan Yayınevi.
- Tunaya, T. Z. (2009). Türkiye'de siyasi gelişmeler (1876-1938). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Türkdoğan, B. (2006). 1915'ten günümüze tehcir (Türkler ve Ermeniler). İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Türkmen, Z. (2001). Mütareke döneminde ordunun durumu ve yeniden yapılanması (1918-1920). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Vural, M. K. (2016). Savaş yıllarında milli bir burjuvazi oluşturma çabası olarak harp zenginleri ve buna yönelik eleştiriler. Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, XVI(32), 109-131.

- Yeşilyurt, Ő. & Tuna, A. (2017). 1926 yılı İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası raporu çerçevesinde aşar vergisinin kaldırılması ile ilgili bir değerlendirme. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 33(95), 39-92.
- Yıldırım, S. (2012). Balkan savaşları ve sonrasındaki göçlerin Türkiye nüfusuna etkileri. Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, 16, 75-92.
- Yılmaz, S. (2014). Birinci Dünya Savaşı'nın 100. yılında Ermeni sorunu, tehcir ve Pontus sorununa genel bakış. Yeni Türkiye Dergisi, 60, 2837-2854.